

Bertling

Epistola ad Angelum Mariam Quirinum

1753

Copyright 4/1999 by Munsell Color Services Lab
www.munsellcolor.com

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 W X Y Z

A B C D E F G H I J K L M N O Balance Q R S T U V

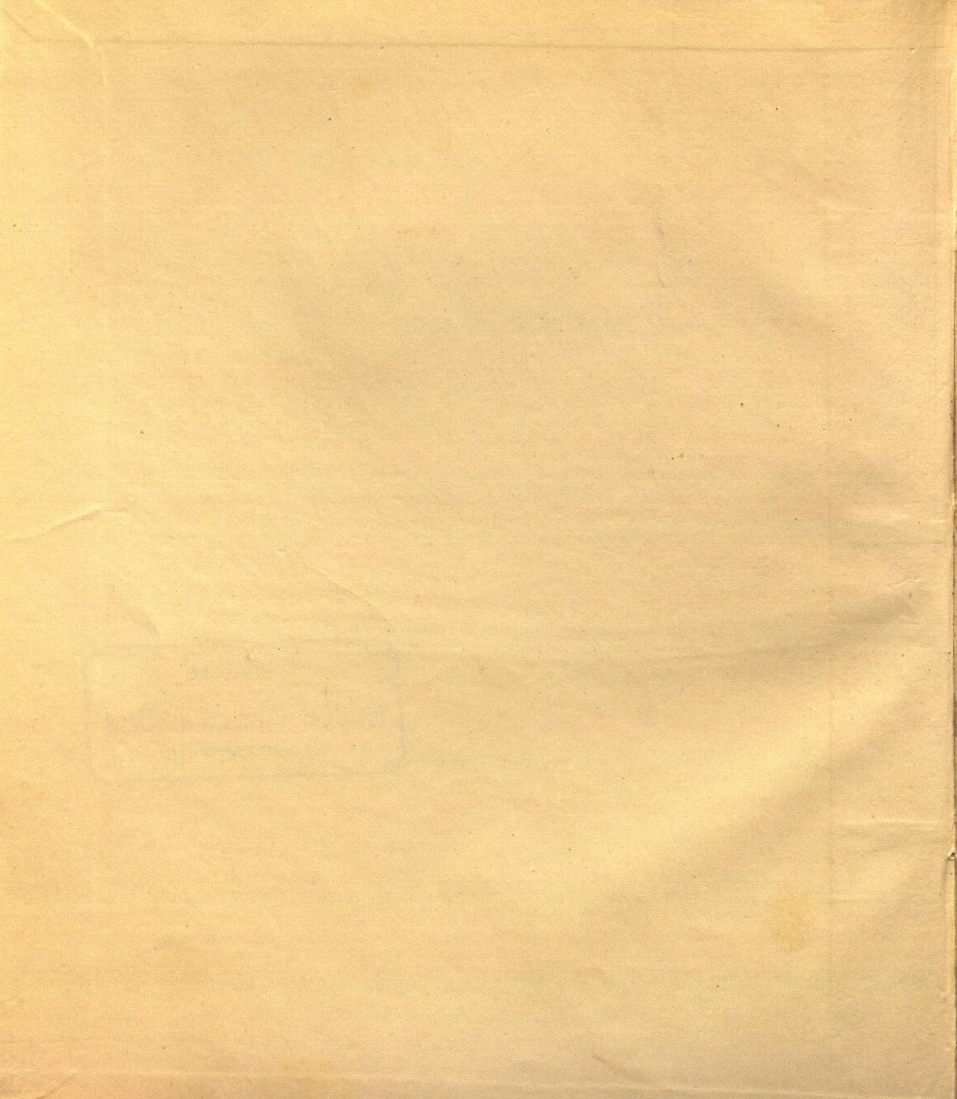
UB Braunschweig

84

2300-005-8

Bibliothek
der Verlagsbuchhandlung
FRIEDR. VIEWEG & SOHN
Braunschweig

ERNESTI AVGVSTI BERTLINGII,

S. S. TH. D. ET P. P. O. IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA.

EPISTOLA

AD

EMINENTISSIMVM CARDINALEM

ANGELVM MARIAM
QVIRINVM,

BIBLIOTH. VATICANAE PRAEFECTVM, EPISCOPVM
BRIXIANVM cet.

IN QVA EXPONITVR CONTROVERSIA DE INDVLGENTIIS : DE
TRANSITV ROTHFISCHERI AD ECCLESIAM LVTHERANAM:
ET DISSENSV IN DOCTRINA DE IVSTIFICATIONE,

APPENDIX

AGIT DE HODIERNIS CONTROVERSIIS GALLICANIS.

BRVNSVIGAE,

EX OFFICINA ORPHANOTROPHEL.

M DCC LIII.

EMINENTISSIMO ECCLESIAE ROMANAE
CARDINALI
ANGELO MARIAE QVIRINO
S. P. D.

ERNESTVS AVGVSTVS BERTLINGIVS.

Munusculum ad me Tuum adlatum est, quod tamquam aliquem nuntium Tuae clementiae cum grato pectoris motu arripui, utpote a Viro in maximo inter mortales fastigio constituto profectum, cuius singularem erga eos, qui literis operam dant, benevolentiam celebrant multi, quos Germania nostra alit, viri eruditi. Libellus est huius indicis: *Angeli Mariae Quirini Epistola hortatoria ad Gregorium Rothsfcherum ex Monacho Benedictino S. Emmerami Ratibonae ad Protestantem transfugam, quem inuolucro inclusum, nundinarum Lipsiensium occasione ad me misisti. Reuoocat hoc donum in memoriam alium libellum Tuum, ante duos fere annos typis excusum, huius inscriptionis: Intuslae secessionis ab Ecclesiae Romanae sinu etc.* Tantum vero maximae indignationis Tuae specimen forsitan non legerunt scriptorum Tuorum admiratores, quantum quidem in illo libro edidisti, in quo Ipse (cuius comitatem ac mansuetudinem alias mirati sunt quidam,) in me innoxium, qui nec Te, nec Tuos laesit, atque in commentationem meam tot conuicia studiose collecta insigniter cumulasti. Cura quidem Celsissimi S. R. I. Principis, *Ioannis Baptistae*, Imperialis Abbatiae ad S. Emmeramum, Abbatis, ad Te perlata est versio latina libelli, quem in gratiam meorum ante hos tres annos de *Iubilaeo*, et *indulgentiis Papalibus* conscripseram. Nescio tamen, qua ratione fieri potuerit, ut innocens iste liber, quem amor veritatis, et officii mei fides

e manibus mihi extorserant, vbi cor sincerum sine fūco, sine studio verborum loquebatur, tam grauit̃er bilem mouere Tuam potuerit, vt abs Te, Eminētissime QVIRINE, tam grauiā fulmina in me infōntem, et nihil tale promeritum, demitteres. Ex animo quidem, et hoc veritatis causā, doleo, me tam vehementer Tibi displicuisse. Ecquae enim, quaeſo, sunt causae tantae irae? quae tam vehemens senectae Tuae commotio est? Satis clare significasti, Te abunde cognitum habere, vt fidelem se mihi doctorem exhibuit incomparabilis MVRATORIVS, admiratio Vestrae Italiae, et nostri saeculi ornamentum. Persuasio, quae meus animus fertur de aequitate Tua, de Tuo amore erga veritatem, et de candore Tuae mentis, non permittit, vt credam, Te propterea tam grauit̃er animaduertisse in libellum meum, quod Viri auctoritatem adhibui, quocum Ipse ob festorum imminutionem graues lites exercuisti. Hoc certe scio, maximam eius in orbe erudito esse gloriam, nullis aduersariorum illius artibus imminuendam, nec eum vñquam ab illo Vestrum adpellatum fuisse hominem scelestissimum, vel perfidum calumniatorem; quae nomina tamen ego in scripto Cardinalis QVIRINI ferre debui, ego, cuius crimen aliud nullum est, nisi hoc, quod auditoribus meis, quibus fide obstrictus sum omni, ea narraui, quae Muratorius scripsit, eaque probatissimis testimoniis corroborauī, eas denique exinde conclusiones deriuauī, quae manifesta consecutione ex iis fluxerunt. Ipse diserte asseris, nullum aliud crimen meum esse; nulla alia Tua est obiectio, nulla alia obiurgatio. Ipse narras, me vt auctoritate Muratoriana; nec tamen Tibi temperas, quin statim inter narrandum aceruum in me iniuriarum colligas, quasi nescias, ab homine heterodoxo (cuiusmodi abs Te habeor) Muratorium legi, eiusque probatissima auctoritate muniri. Refutata his verbis Tuis esse mea dicta, confidenter credis. Dicis:

„ Quoniam dein vero toto eo libello suo Doctor idem Helmſtadiensis ita persequitur notitiam, originem, historiam de *indulgentiis*, et „ *Jubilaeo*, vt clare pateat, nihil illi gratius accidere, quam quum sententis seu dictis suis pondus addit, Ludouici Antonii Muratorii auctoritate in medium adducta, nouerit ipse, (*heu! quo ruit huius sermonis series!*) et cum eo, quotquot ipsum e suggestu declamantem audierunt, imo HETERODOXORVM NATIO OMNIS, non eam esse „ apud nos scriptoris illius auctoritatem, quam autumant, eius nomen „ ni deberi, iidem Heterodoxi, ac praesertim Geneuates, vt comperitum mihi fecerunt litterae aliquot, post illius obitum ad me ex iis re-

„ gio-

❧ ❧ ❧

„gionibus perlatae, quas dolenter admodum perlegi, magni vtique
„facimus Muratorii eruditionem, ingentesque, quos in augenda re
„litteraria suscepit labores, nos quoque praedicamus, at de eius lucu-
„brationibus, *sacra argumenta* tractantibus, quid sentiendum sit, ii tantum
„ignorant, quibus in more positum est, iurare in verba Magistri.
„Frustra itaque adeo sibi plaussit de Muratorii nomine, atque sententiis
„declamator, quem satis confutasse iam mihi videor, quin opus habue-
„rim, integrum eius libellum recitare. „

Quamnam opinionem de Te apud Germanos excitaueris, quum
Te tanta vehementia *Muratorii*, cuius sempiterna manebit memoria,
merita deprimere viderint, quum Zelum Tuum non satis temperatum
Heterodoxorum omnem nationem tam odioso nomine prouocare audierint,
imo quum ad acerba quaeuis Te abreptum fuisse, perceperint, Ipse
iudices, si temperato calore ad mansuetiorem quietem redieris. Noua
mihi plane, atque inaudita est fabula, tam contentum virum esse *Mu-
ratorium* Vestrum, et tam paruae existimationis. Alia iudicia legi in
scriptis magnorum virorum, nec ignoro, quid sentiat de ipso cum
Pontifice suo toto Italia. Verum mea non refert, quaecumque demum
sit *Muratorii* auctoritas. Non ille, sed veritas inter nos iudex esto.
Narrant illa ipsa, quae *Muratorius* scripsit, auctores prisca, coaeui, et
fide digni. Hos sequens eadem scripsit *Rothsfcherus*, in castris vestris
adhuc militans, et adprobavit auctoris studium Academia Salisburgensis.
Scripsit olim *Morinus*, et alii auctorum plurimi.

Aliam et aequae lubricam viam ad me confutandum iniisti, eruditissi-
me *Quirine*, quum omne argumentorum pondus in *Epistola Pauli III.*
Te inuenisse credas. Hanc enim epistolam, vt ipsius vis frangeretur,
nec statim litteris Paulinis tanta fides haberetur, obseruationibus meis
illustraui, clypeumque e manibus eripui, quo Te, Tuamque ecclesiam
tegere voluisti. Manet ergo, et manebit inconcussa omnium in libello
DE IVBILAE0, ET INDVLGENTIIS PAPALIBVS a me dictorum ve-
ritas, vtpote quibus imbecilla et debilis litterarum Paulinarum auctori-
tas tantum potuit opponi, haec vero a me tam facile infringi.

Si quidem robur in contumelia esset, maximum prae se ferret ro-
bur scriptum Tuum, quod tam ignominiosum, et ad existimationem
meam deprimendam idoneum credidit quidam e religionis Tuae in
Germania praefulis, qui calamus contra me strinxerat, vt ille stu-
dium famae meae prae se ferens, ipsis Tuis verbis, ipsius libro infer-

tis, ea in germanicam transferre linguam noluerit, ne ignominiae apud rudiores nimiae essent expositus. Ego vero hoc famae meae periculum non metuo, ego, qui non laudes hominum, sed Dei, et Seruatoris mei, cuius minister sum, quaero. In hoc vnicuique laboro, in id solum tendunt studia mea, ut in ministerio Iesu Christi fidelis deprehendar. Mundo enim, eiusque vanitatibus, et maximorum virorum encomiis facilis renuntiaui. Ecquid etiam in his exprobrationibus famae meae periculum erit? Nosti Ipse, sagacissime *Quirine*, pro ea, qua polles iudicandi hominum animos prudentia, nullum virum honestum, nedum christianum adulationibus, vel durioribus conuiciis moueri, sed rem ipsam attendere, unde hae obiurgationes ortae sunt. Horumne vero commutabis, quam de me fouent, sententiam? Aliamne his viris mentem (nam a talibus iudicari cupio) induces? Omnino superauit expectationem nostram, non diffiteor, illud scribendi genus, quo tantus praeful Italus usus est, quem Romanensibus suis, uti virtutis, sic et vrbانيتatis humanitatisque exemplum esse debuisset, nostri crediderunt. Transcribam huc, Tua pace, verba, quae iste scriptor supra adductus mihi obiecit, germanica tamen legi noluit. Num ex animo illud fecerit, an vero, ut sales, qui Romano-Catholicis Germanis per saepe familiares sunt, augeret, iudicare nolo. Amor meliora sperare solet. Verba, quae ex Tuo libro adduxit, haec sunt:

„Diu, multumque cogitaui, quanam ineunda foret a me ratio pro
 „exsequenda, quam pollicitus sum in fronte huius operis, confutatione
 „ne *scelerosissimi* libelli Helmstadii lingua Germanica aduersus Iubilaeum,
 „a Benedicto XIV. indictum. Ea est (epistola dogmatica Pauli III.)
 „quam ante biennium Clariss. Goettingensis Academiae Professori inscripsi.
 „Valet quippe ipsa vel ex se sola ad refellenda quaecumque
 „conuicia potius, quam argumenta, quae libelli istius auctor ERNESTVS
 „AVGVSTVS BERTLINGS in Romanam Ecclesiam, eiusque Praesidem
 „Benedictum evomuit, ut affectus suos ad contemnendam, odioque habendam
 „Iubilaei Religionem excitaret. Improbis scriptoris illius furor
 „totus eo tendit, ut eidem Ecclesiae labem impingat, bonorum operum
 „merita adeo extollendi, ut vel ipsis meritis Christi exaequantur.
 „Iniquissimam hanc calumniam an apertissime et funditus evertat epistola,
 „quam dixi, satis superque tibi, lector, constabit, dummodo aequum
 „animum afferas in iis perlegendis, quae statim oculis tuis subiicio.
 „Auditores suos in hunc modum alloqui coepit perfidus ille calumniator
 „etc.

Refutationem eorum, quae ex hac Pauli III. epistola a Te defendi volunt, exhibent *observationes meae historico-theologicae in litteras Pauli III. Rom. Pont.*

Post has, prodit *Epistola Tua hortatoria ad amicum, et collegam meum Rothsfcherum.*

Hunc studio illo indefesso, quo Tu pro gloria Tuae religionis, et augmento ecclesiae Tuae summo ardore huc vsque laborasti, adloqueris, vt dulcia verba eum ad reditum in laqueos, quibus semel euasit, rursus intirent. Me dein ordo sermonis tangit. Vtinam in hoc libello maiorem spem mihi fecisses, qua certior esse potuisssem de illa animi Tui propensione, quam excitasti apud eos, cuiuscumque religionis sint, qui rei litterariae se consecrant. Existimas, me errasse grauius, dum *Observationes* ad litteras *Pauli III.* exaravi, eaque memorans, perinde ac si portentum aliquod contigisset, exclamas: *Heu fides! heu probitas!* et postea *me a fide et probitate, cum Kieslingio et Kirchmaiero, defecisse*, diserte adferis.

En eorum, quae de me publice dixisti, seriem! Libellum meum vocas SCELESTISSIMUM, quae in eo scripta sunt, CONVICIA potius, quam argumenta, et INIQUISSIMAS CALVMNIAS; animum meum in scribendo, IMPROBVM SCRIPTORIS FVROREM; me ipsum denique, DECLAMATOREM, ET PERFIDVM calumniatorem adpellas; et IN NOVO SCRIPTO DEFECTIONEM A FIDE ET PROBITATE mihi obiicis. Vteris eo obiurgandi reprehendendique modo, qui nostro aëuo antiquatus est inter eruditos, et quem auerfatur, quicumque argumentis, pondus adferentibus, vt se posse nouit. Qui Tuis, Praeful Romane, verbis, me nec audito, nec lecto meo libello, habet fidem, is me hominem detestandum, et ab omni fide, honestate, moribus bonis alienum necesse est existimet.

Sed non committam, vt putet aliquis, haec opprobria nobis dici quidem, sed refelli non potuisse. Ecquod enim tandem commisi scelus, eo seruire dignum, qui sola vsus veritate, offuciis, larisque, magno conatu in scenam productis, magno molimine ornatis, detraxi personam, et imaginem fictam. Ecquid facinoris perpetravi, qui fide historici perspicue enarraui ea, quae ab ipsis Romanae communionis scriptoribus sine omni dissimulatione sunt tradita? Num furor est, si quis antiqua euoluens monumenta quum vbique inuenit manifestas fraudes, et technas Romanorum Episcoporum, detectas eas sistit luci, et aperte exponit? Id si furere dicendum est, oportet furore concitetur quivis
histo-

historicus, cuius officium est, nihil veri tacere, nihil falsi scribere. Siccine ergo vestrates, vt Baronius, alique sedis Romanae adulatores sapiunt? Num perfidia, si eos ab erroribus liberamus, quibus vigiles, et doctores sumus dati, quibus, veritatis fideliter edocendae causa, deuincti sumus? Num perfidia, si illas notiones iuuentutem, nostrae doctrinae conceditam, de abusibus Romanae Ecclesiae, docemus, quae in mentibus illorum haerent, qui isti Ecclesiae adscripti sunt, et tam ore, quam calamo ipsi has corruptelas et artes Clericorum docent? Num deficit a fide et probitate, qui memor fidei suae, omnibus viribus, vt ab errore homines abducatur, annititur? Imo fac, me deceptum esse errore quodam, id quod tamen, si vel spissiores dares litteras hortatorias, probare non poteris, fac, inquam, me deceptum esse, num clamor est, num furor, num perfidia, si cognitionem fideli animo sequens propono ea, quae vera esse credo, nec fuco aut artibus vtor erga illos, quos errare mihi certo persuasum est? Ecclesiam Tuam errare credo: imo grauiter errare scio, quia merita Christi aspernatur. Nihilominus Zelo Tuo, quem in illa defendenda declaras, quamdiu ita persuasus, non repugnante conscientia Tua agis, ignosco. Ego vero, quae Dei est gratia, claram Euangelii lucem intueor. Pulsae sunt tenebrae. Nec Euangelicos amplius tegit atra nox traditionum humanarum; nec fascinati sunt animi nostri commentis falsorum doctorum. In hac luce versor, certusque de illius praestantia, ita loquor. Improbum foret, si aduersus conscientiam loquerer, disputaremque contra illa, de quorum praestantia et bonitate animus est conuictus. Sed, quae scripsi, credo: et, vt locutus sum, ita sentio. Attamen isthac sinceritate, et isthac ingenua mei muneris obseruantia, meritis sum abs Te, *homo furiosus, sceleratus, improbus, calumniatorque* appellari. Quid igitur illis, *Quirine*, Cardinalis, respondeam, qui Tuum candorem, qui mansuetudinem, qui animi Tui aequitatem in dubium vocant? Hominem insontem, furiosum, improbum, et calumniatorem appellare, num excusari poterit? Obiicis, me haeticum esse; me auctoritatem Ecclesiae Catholicae agnoscere nolle. Ita vero condemnas omnes, quibuscum litterarum commercium instituis inter nostros; ita omnibus fidem, ac probitatem abiudicas, quos amicos appellas Tuos, quos elogijs tot ornas. Num enim omnes, qui splendidae isti Tuae non fidunt iactationi, perfidi sunt? Num omnes calumniatores, qui doctrinae Vestrae contradicunt? Hoc videlicet velle adferere, idem foret, ac si diceres, neminem esse, qui de veritate Romanae Ecclesiae non conuictus sit,

fit, eumque adeo, qui illi refragatur, conscientia inuita repugnare. Num, si talia de me credis, Praeful caetus cuiusdam christiani, legem Christi, et charitatis imple? quae omnia sperat, omnia fert? Quanam autem id Tibi persuasit de me ratio, quae via ratiocinandi? Credas mihi, Cardinalis, me omnia, quae scripsi, summa animi mei conuictione pro verissimis habere, iisdemque tamquam longe certissimis adhuc inniti; quae si desererem, improbus perfidusque essem. Nulla igitur est ratio, cur me odio habeas, me, qui omni veneratione, dignitati et meritis Tuis debita, Te suspicio. Probat hanc indolem mentis ipsa scriptionis meae ratio in *observationibus*, quae nihil continet, quod dignitate Tua, qua emines, indignum sit; sed maiori potius de Te loquitur submissione, quoties Tui erat mentio facienda. Nec spe, nec metu me inductum esse, qui id fecerim, facile credes, quum par pari referre sine omni rerum mearum detrimento possim, nec praemia, nec dona abs Te sperem vlla. Sed vere ita sentiebam, et, quae cogitabam, libere eloquebar. Veritatem amo, eamque omnibus mundi thesauris antepono; quare et splendor dignitatis Tuae mentem meam obnubilare non potuit, quin veritatem, cui Tu contradixisti, defenderem. Quamuis enim Te colam, ac merita agnoscam Tua, et quamvis ab ea opinione graues in famam meam Tui impetus me non abducant; illo tamen a vinculo non absoluo, quod me cum veritate coniunxit.

Id me publice iam profiteri iubet, Te in scripto, quod ad me misisti, in quo tam Rothschacherum nobis amatum, quam me, alia, quam credimus docere voluisti, veritati maximum intulisse detrimentum. Vt mei defensionem breuibus suscipiam, patiaris me monere, id mihi propositum fuisse in *Observationibus ad Pauli Pontif. litteras*, vt ostenderem, eas non magis Euangelicas esse, quam concilium Tridentinum, imo fraudibus abundare, quas veritatis amans cauere debet. Placuit ergo Tibi in hac *epistola Tua hortatoria* (quod quidem Te iam peregrisse credis) vno ictu me velle prostrernere, et quasi vno impetu omnem vim argumentorum meorum euertere. Tela depromis ex primis mei libelli lineis, in quibus me attulisse dicis, summe Venerabilem *Feuerlinum*, Goettingensem theologum insignem, in eadem mecum esse sententia, nimirum ex litteris *Pauli III.* doctrinam euangelicam Catholicorum de meritis Christi probari non posse. Credis, Te in epistola *Feuerliniana* confirmationem inuenisse Tuae adsertionis, quam me subdole omisisse, et ea propter a fide et probitate defecisse, exclamas; quamuis, si necessa-

rium foret, ad oculos cuiuslibet demonstrare possem, *Feuerlinum*, venerabilem illum praeceptorem meum, plane abhorrere a Papatu, (tamquam a caetu, qui merita Christi aspernatur) illiusque dogmatibus, quae etiam occurrunt in litteris *Pauli III.* Ad hunc amabilem me ablegas praeceptorem meum, meque manibus, pedibusque (vt ais) *in illius sententiam pergere* debere iubes; et sic omnia mea iam refutata credis.

Arguis hoc modo: (pace enim Tua sigillatim adpareat ratiocinatio) *Quicquid Feuerlinus docet, id Bertlingius debet pro vero habere; Jam Feuerlinus probat Pauli III. epistolam; Ergo etiam Bertlingius eam probare debet.* Naevi et vitia Tuae ratiocinationis vix patent clarius, quam factum est in hac formula, distincte ita proposita. Quonam enim fundamento innitur propositio? Certe non laedo gratitudinem optimo praeceptori, cuius imago in medullis haeret, debitam, si examen propositionis subeo, qua omnis Tua contra me nititur disputatio. Hanc propositionem falsam esse, ipse, si Tecum disputaret, amice *Feuerlinus* Te edocturus esset, cognosceresque, si eum audires, a diserto hoc doctore discipulos solleter moneri, ne placita praeceptorum coeca obedientia sequantur. Quodnam enim vinculum notiones in hac propositione iungit? Commendasti, inquis, *Feuerlinum*, magno elogio ornasti, praeceptorem appellasti; Hinc pedibus ire debes in illius sententiam. Num ergo, o *Quirine*, iurandum est in omnia et singula magistri verba? Num Tu omnia pro veris habes, quae scripserunt illi, quibus olim iuuentus Tua formanda tradita fuit? Ast prouocas ad elogium. Nonne Ipse maximo elogio *Feuerlinum* ornasti? Nonne calculum adiciis elogio, quo Virum maclauit? Nonne Ipse habes *Feuerlinum* pro viro meritissimo? nonne Ipse decus Academiae Georgiae Augustae eum adpellas? nonne quis, qui omni rigore disputationis contra Te vti vellet, Te ad id adigere posset, vt omnia credere deberes, quae valde a Te laudatus *Feuerlinus* scripsit, et affirmare, Ecclesiam Romanam per indulgentias, propria merita, sanctorum cultum, monachales ordines, etc. detrimentum inferre merito Christi, Ecclesiam Romanam esse falsam, etc. quarum adsertionum plures, quam Tibi placent, in *Observationibus in Augustanam confessionem eruditissimi*, et meritissimi *Feuerlini* potes legere.

Sed acculas me, quod ad consensum *Feuerlini* prouocaui, illoque adsertionem meam firmare volui; et vt magis ea lectori persuaderetur, dicis, me *Feuerlini* verba, quibus Tecum consentit, *foedae dissimulationis crimine* (hoc urbane vteris vocabulo) omisisse. Ad consensum *Feuerlini* prouocare non potui. Quodnam enim robur dictis addidissem, si ego,

ego,

ego, Lutheranus, contra alienam Ecclesiam ex solo consensu alicuius doctoris Lutherani disputassem? Nostri argumenta postulassent, et dissentientes Ecclesiae hanc auctoritatem simpliciter reiecerint, non disputationis, sed solius historiae causa. Commemorare nimirum volui, *Feuerlinum* certamen Tecum ineundum detrectasse, eamque ob causam se refutationem Tuam adsertionis nullam suscipere velle, omnino declarasse. Ad quam enarrationem verba, quae omisi, nihil fecerunt. Facile ergo a me amolior hanc accusationem, non quidem multis verborum ambagibus, sed ipsa sermonis mei repetitione, eiusque cum *Feuerliniana* epistola collatione. Quam rem ut inter nos conficiamus, in memoriam Tibi, Fautor gratiose, Te permittente reuoco, a Goettingensibus Te petiisse, Vicennalia Tua Brixienisia ab iis celebrari; atque ut remoueres obiectionem, quasi nefas esset, a Lutherana Academia celebrari debere anniuersarium diem, Romano Praesuli festum, quo munus sacrum in Ecclesia, quam Lutherani tam valde perhorrescunt, adiit, Te produxisse Epistolam *Pauli III*, quam de modo concionandi ediderat. Hanc epistolam eam habere efficaciam declarasti, ut contra *Feuerlini* priora manifeste probaret, falsum esse, Romanos merita Christi aspernari, et bona opera sua nimis extollere, hisque praesertim inniti ad vitam aeternam sibi comparandam. Ut desiderio Tuo satisfaceret *Georgia Augusta*, quae Academia tamquam proprium hoc sibi vindicat, quod omnes, qui reipublicae litterariae vel beneficio sunt vel ornamento, praemiis et honoribus afficit: haec Academia prodire iussit auspiciis suis libellum A. 1748, huius indicis: *Vicennalia Brixienisia eminentissimi Cardinalis Bibliothecarii Angeli Mariae Quirini, Episcopi Brixienfis, Ducis, Marchionis, Comitis etc. celebrata in Academia Goettingensi. Goettingae apud Abrah. Vandenbæk Acad. Typogr.* Hic liber est quarumdam epistolarum collectio, auctoritate Academiae, illius praemisso Scto, facta. Nulla ob eam rem, praeter hunc libellum impressum, visa Goettingae festiuitas vel pompa. In hac collectione inter alia etiam legitur *Feuerlini* ad istas litteras Tuas responsum. Tangit litteras illas Paulinas, et ne denuo mihi foedae dissimulationis crimen imputes, huc omnem *Feuerlini* sermonem transferbam, qui de hac Paulina agit epistola. Sic autem loquitur vir eruditissimus simul atque modestissimus:

„Veniendum mihi nunc esset ad praecipuam Epistolae Tuae benignissimae partem, in qua Zelum ostendisti pro Tua religione, dum
 „acgre fers, a me et Nostratibus Vestros Theologos insimulari: merita
 „Christi veluti aspernari, bona opera magnificare, hisque praesertim inniti ad vi-

„tam aeternam comparandam. Hunc ipsum vero Zelum consueta Tibi, prorsusque propria humanitate ita temperasti, vt producta e MS. *Epistola*
 „in plerisque vere euangelica, summi Pontificis Romani *Pauli III. de modo concionandi* anno MDXLII. diplomatis instar publicata, meliora de
 „Tuae Ecclesiae doctrina me edocere, et hac ratione me, Collegasque
 „meos coniunctissimos ad pia vota bono cum animo Tibi nuncupanda
 „praeparanda non grauatus fueris. Equidem possem pro defensione
 „Confessionis nostrae Augustanae (e qua repetita verba illa, quae in
 „*Obseruationibus* meis Tibi, Domine, displicuerunt.) respondere, respici hac accusatione concionatores, et parochas, qui tunc temporis
 „in Germania, sine omni Episcoporum suorum reprehensione, sola
 „opera quaedam externa caerimonialia ceu media salutis aeternae auditoribus commendare, de fiducia autem in Christum, vnico salutis
 „medio, quam contritio de peccatis antecedere, bona autem opera in
 „sincero Dei reconciliati amore fundata sequi debent, non tantum
 „prorsus filere, sed nostros etiam, grauissima haec dogmata e Scriptura S. docentes, quasi haereticos damnare et persequi consueuerant;
 „possem conqueri non tantum de censoribus Confessionis Augustanae
 „Augustanis, qui nomine Caesaris, et Principum Catholicorum in comitiis Augustanis A. M. DXXX. ad Confessionem nostram responderunt
 „sed de ipsis etiam Patribus Tridentinis, quod damnauerant nostram
 „de praecipuis salutis aeternae mediis doctrinam, quam tamen a *Paulo*
 „III. P. R. et a Te, Episcopo eminentissime, probatam lubentissime
 „video; possem desiderare, vt summi Pontifices, omnesque Episcopi
 „parochis suis, concionatoribus, et catechetis seuerissime iniungant
 „praedicationem verae illius euangelicae *peruersionis*, et refutationem vanissimae
 „fiduciae in caerimoniae, vel numero suo internam pietatem suffocantes, atque sic in dogmate aliquo primario viam sternere incipiant
 „ad vnionem Ecclesiarum nostrarum, quam in reliquis etiam capitibus
 „ardentissimis votis exopto, per humana autem consilia non exspecto,
 „sed diuiniae sapientiae, potentiae, et benignitati vnice commendo. Verum enim vero, quamuis defensionem religionis meae, de cuius veritate per diuinam gratiam plane conuictum me sentio, sicuti opus fuerit, subterfugere mihi non sit animus, disputationem tamen omnem
 „Tecum, Princeps Reuerendissime, de praecipuis religionis capitibus
 „in quibus Ecclesiae, Tua et mea dissentiant, vt priuatim deprecatus sum, ita etiam publice iterum, iterumque deprecor: docuit
 „enim me historia tot colloquiorum inter Vestrates et nostrates in-
 „stitu-

„fuitorum, vtramque partem pristinae sententiae finito colloquio fortius inhaesisse, et non nisi odium minus inter dissentientes hinc fuisse ortum; ego vero nihil ardentius cupio, quam ut Tuus, Domine, fauor celsissimus in me, meosque sit perpetuus mihiq[ue] diligentissime cauebo ab omni eo, quod imminutionem eius inducere possit.„

Haec omnia *Feuerlini* verba sunt: quae quidem ob prolixitatem non transferenda erant in *Observationes* meas, quum eorum series argumento meo affinis non erat. Ego in summam ea contraxi, idque VNUM TANTUM, quod *Feuerlinus* ipse respondere nollet, ipsis huius viri verbis tamquam historicus narraui, his verbis usus:

„Multi iam ex eo tempore praeterlapso sunt dies, quum ea mentem subierit cogitatio, quod ipse observationibus quibusdam has litteras illustrare vellem. Quum vero confectae essent, denuo abieci propositum, nec ad illud, nisi per harum litterarum abusum per quemdam presbyterum Benedictinum contra me factum, denuo reuocatus sum. Satis neruose quidem respondit Cardinali S. V. *Feuerlinus*, nec sine caussis grauissimis vberius examen omisit. Ita ille: *Verum enim vero*, (nimis antea dixerat, quid respondere posset, etc. his verbis quidem satis neruose multa attulit, quae *Quirino* omnino placere non potuerunt) *quamuis defensionem religionis meae etc.* Hinc sequuntur verba iam superius adlegata, vsque ad: *inducere possit.* Post quae pergo: Optimam hanc ais rationem, ut haec ipsa et me facile mouere potuisset ad omnem rem, quae etiam (non diffiteor) aliquam Theologorum nostrorum partem in attentionem erexit, silentio legendam. Sed quum non desint, nec defuturi sint in posterum Pontificiorum defensores, qui his, similibusque mire abutantur ad incautos in Ecclesia nostra decipiendos: nemo non videbit, *informationem nostrorum hominum* omnino necessariam esse. Hoc perspicuus, in publicum demum prodire has plagulas passus sum. Nolo quidem hac scriptiuncula *controuersiam mouere* Pontificiis, utpote qui veritatis impatientes sunt, nec se conuinci passuri, sed (ut *Feuerlini* verbis utar) pristinae sententiae fortius inhaesuri, nostrosque maiori odio persecuturi: sed *admonitionem* scribo pro fratribus *Euangelicis*, quorum plurimis forsitan in mentem venit, *Paulum III.* et praecipue novos Papales nostro tempore viuentes, mitiori lingua vtentes, angelos lucis esse et filios veritatis. *Latet anguis in herba*, nam blandimentis iam omnis res agitur.„

Dixi ergo *Feuerlinum* neruose iam Tibi respondisse. Nonne enim respondit? nonne attulit, quae defendendi causa respondere posset?

nonne dixit, de quibus conqueri posset? nonne fassus est, se defensionem religionis suae non subterfugere? Dixi, *Feuerlinum* vberius examen omisisse. Nonne vero omisit? Ast vbinam scripsi, *Feuerlinum* mecum adfirmare, litteras *Pauli III.* a capite ad calcem technis et fraudibus abundare? Permittas, quaeſo, vt, quod mei causa exclamasti, ego tantum quaeram ex Te, vbinam Tua fides, vbi candor historicus? Et quum rem eo adigas, vt fidem meam in suspicionem velis adducere, ac mihi improbitatem, calumnias, imo furorem attribuere, permittas, deuotissima mente abs Te petere, vt dubium, quod a longo iam inde tempore, mihi inhaesit, eximas. Miratus nimirum sum saepissime modum illum, quem Ipse cum amicis Tuis instituis. Idne enim, quod cum *Feuerlino* egisti, idne est fidem seruare? idne est secundum leges fauoris perpetui agere? nonne potius hi, qui perfectum candorem etiam in viris illustribus desiderant, querelas effundent, se dolere, male agi cum *Feuerlino*, quia animo bono, quo affectus est optimus vir, atque illius comitate menteque ad inferuendum prona Te abusum esse, conspiciunt? Iudicent, qui possint aut velint, honoremne, ab Academia *Georgia Augusta* vt mere politicum Tibi oblatum, et ab ecclesiastico honore sollicite distinguendum, eo detorseris, vt Italis Tuis vnionis in religione obtinendae spem faceres, quae tamen plane nulla in Germania adparuit, nec est adparitura, quamdiu Roma inueteratis principiis suis inhaeret; potius saniores in Ecclesia Romana viuentes Germani iam contentiorem et despectiorem habere incipiunt transalpini illius episcopi auctoritatem. Imo publice gloriatus es, plures in Germania esse heterodoxos, qui iam honorifice de Ecclesia Romana, Tua quidem ope, sentire incipiunt. Examinemus, si placet, verba, quibus triumphum canis in Tua epistola:

„Si talis, inquis, tantusque vir habendus *Feuerlinus* vel ipsius
 „*Bertlingii* iudicio, superest, vt hic foedae dissimulationis crimen primum confessus, veniam poscat, deinde manibus, pedibusque pergat in
 „eiusdem praeceptoris, et fautoris sententiam, ac proinde dignas reputet *Pauli* litteras, quas incluta illa Academia praelis etiam suis in lucem
 „emitteret, quasque eiusdem decus adeo singulari elogio decoraret, vt
 „mihi gratulandi occasionem ceperit, quod ipsas suffragio meo probaue-
 „rim, atque euulgauerim, postquam atra nocte tamdiu pressae iacue-
 „runt. Heu fides! heu probitas!

Vt enim taceam, non recte cohaerere hanc rerum propositarum seriem, quod capropter, quia laude dignissimus est *Feuerlinus*, manibus pedibusque

que pergere debeam in omnes praeceptoris sententias; caussae verae mentionem tantum facio, nimirum Academiam Georgiam Augustam litteras illas quidem edidisse, sed non ob materiae praestantiam; verum ob nominis Tui gloriam. Quemadmodum magnorum virorum etiam minuta auide conquiruntur, non quia digna sunt ipsa, sed quia tantum nomen eorum prae se ferunt; ita et Academia, Te honore prosecutura chartas denuo Tuas publicauit, vt benevolentiam erga Te suam ostenderet. Qua vero fide agitur cum celeberrimo hoc eruditorem confessu, qui in litteris his tamquam talis traducitur, ac si ipsas Pauli litteras tanti aestimauerit, vt quasi inaeestimabilem thesaurum statim curauerit eas propagari. Maior est eorum, qui hodie splendidam hanc musarum sedem illustrant, eruditionis heroum, sapientia, quam vt vel ad momentum talem eorum sententiam nobis fingere possemus. Sed quum istam maximorum virorum congregationem desiderio Tuo induxisses, vt festum Tuum celebrarent, non alium prudentissimi hi viri iuuenire potuerunt celebrationis modum, nisi publicationem ipsius Tuae epistolae, ac quarundam aliarum ad eam pertinentium. Quam studiose colligunt historici diplomata priscorum temporum? Num omnia propter internam, qua eminent, praestantiam? Nullus hoc affirmabit historicus. Vilissima multa, quamuis antiqua, auide saepius conquiruntur, si modo minima ex iis illustrari possint adiuncta historica. Talem et ego in *Observationibus* meis p. 86. vsum litterarum Paulinarum indicaui, ob quem et dignas habeo illas, quae typis sunt mandatae.

Inquirat dein meorum quiuis alius, qua animi certitudine aliquis rerum probe gnarus possit adfirmare, *Academiae Goettingensis decus* (*Feuerlinus* intelligitur,) *litteras illas adeo singulari elogio decorasse, vt Tibi gratulandi occasionem inde ceperis, quod ipsas suffragio Tuo probaueris, atque euulgaueris, postquam atra nocte tandiu pressae iacuerunt.* Quod ad posteriorem adsertionem Tuam attinet, quum dicis, *ATRA NOCTE*, et quidem *TAM DIU* pressas iacuisse litteras, quibus solis, his demum temporibus recta Catholicorum sententia possit perspicui: quaero ex Te; igitur tam diu deprauata inter vos de Christo doctrina, tam diu decepta misera plebs, tam diu *atra nocte* sepulta vera et efficax concionandi norma? tam plane amissa in Ecclesia Romana doctrina orthodoxa, vt non aliter, nisi ex antiquo diplomata restitui queat? Non eruamus illud, episcopo illustrissime, ex puluere Bibliothecae Mediolanensis, sed potius ex verbo Dei scripto, ex iis, quae elocuti sunt Prophetiae et Apostoli. Quod

vero ad elogium *Feuerlinianum* attinet, facile deprehendes, in litteris *Feuerlinianis* nihil aliud de *Paulina* epistola legi, quam verba supra a me transcripta. Nullum in his elogium, ex quo gratulatio orta, nulla gratulatio, nullum gaudium, quod tandem aliquando ista epistola ex atra nocte prodeat. Legat et perlegat ista verba quilibet aequus rerum aestimator; euoluat ipsas litteras in Vicennialibus, num aliud quid legatur elogium, vel gratulatio! Nihil inueniens et hic aequus iudex mecum pronuntiabit, eum, qui talia dixit, ea optasse quidem, sed imaginationis ludibrio deceptum sibi plura repraesentasse, quam facta sunt. En! igitur Quirine, ut vera sunt mea dicta, et ut egregio Tu Ipse ea confirmas! Desiderant plures Vestrum amicitiam nostram, et amica ac suavi ratione nostros agere secum iubent, atque ad omnimodum inuitant commercium. Amicitiae spe freti nostri, quorum certe minimum vitium est intemptius in religione Zelus, et quos dura illa et inhumana principia de cogendis conscientii horrere iubet ipsa sanctissima religio nostra, ineunt Vobiscum commercium varium eruditionis et litterarum. Tale etiam Tu sustentas, et de illo in epistola hac hortatoria ad meritissimum Rothsfcherum nostrum ita loqueris:

„Deinde, postquam benigne collaudasti studium, quod impendo, „ut pro modulo meo et de religione, et de republica litteraria merear, „nullo modo refugiens epistolicum cum nonnullis, Protestantium de „partibus, eruditis viris commercium, quasdam adfers animaduersiones, „quibus mei illius aduersarii dicta, durioribus quandoque verbis minime parcens, castigas, ac demum ita loqueris: &c. „

Sic calculo Tuo probas, si quis eo procedere possit, ut durioribus quandoque verbis minime parcat? et TUUM, VIR GRATIOSISSIME, nihil aliud in isto commercio est negotium, nisi ut ad religionem Tuam nostros trahas? Artificium, quomodo id peragendum sit, nos non ignorare permittis. Nam comitate, donis et beniuolentia Tua animos eorum, quibuscum instituis commercium, mulces, ut blanditiis vicissim multis Te cumulent; quas dein typis vulgas, omnibus persuasurus, hos homines non longe abesse ab agnitione, vel amplexu religionis Romanae. Quod manifestum adeo specimen vel hodie probat, omnesque Lutheranos docet, quam plenum periculi sit commercium, Vobiscum institutum, et quam parci esse nostri debeant in elogiis Vobis tribuendis, vel comitate in scriptis vtenda, quia nostri non satis cauere possunt vestrae religionis addictos, qui veritatem esse credunt, ubi verbis quispam durioribus non parcat, errorem, si quis humaniori et polito scriben-

bendi genere vitur. Ita credunt in ecclesia Vestrate, vos omne habere ius, duriter agendi cum alienis, hos vero ne hircere quidem oportere contra illas obiurgationes, sed omni obedientia agnoscere iudiciales huiusmodi reprehensiones, et si quid habeant responsi, tamquam coram iudicis tribunali peccatores solent tremantes, omni humilitate causam suam exponere; quasi vero omne Vestrum Papale ius, iudicialeque Vestrae ecclesiae auctoritatem iam agnouissent. Eccur non lubentissime amicum institueremus cum eruditis ex Vestro caetu commercium? Eccur non eo positum esse deberet studium nostrum, vt perpetua Vobis et amicitiae et charitatis testimonia exhiberemus, nisi inter eos, qui caetui Tuo addicti sunt, essent plurimi, qui ad detrimentum trahunt nostrum, quod a nostris animo sincero profectum est? Abundant isti artifices omnis generis strophis, vt compacta maneant religionis illorum aedificia: retibus positis nostros captant: verba amica eliciunt: his acceptis illico clamant nostros iam agnouisse veritatem religionis Papalis; adeoque hos suos amicos partim aliorum ignominiae exponunt, partim in suspicionem religionis falsae adducunt.

Audio iam clamores cultorum Tuorum, audio iam preces eorum ad Te submississimas, vt nimirum ne patiari deprimi in Germania nominis *Quiriniani* gloriam, quae, quum primum illi innotesceres, fuit maior; sed cures, vt fama integra maneat, nec decreascit, imo crescat potius quotidie, caueasque syrtes, ad quas naufragium facere posset honor et laus Tua tam auide adquisita. Quibus Tuorum ardentissimis desiderijs si velis satisfacere, Tuum erit, Illustrissime Vir, amare sinceritatem et candorem, nec senectutem Tuam iis maculare actionibus, quas ipsi Tui amici et sinceri cultores inter exempla vitae non fucatae referre nequeunt.

Vt igitur iustitiam meae causae pro insigni, quo polles, mentis acumine, beneuole perspicias, inclementiamque Tuam erga me minuas; vt eodem differendi et cogitandi modo, quo Tu, nimis credulus, refelli me posse existimasti, Te potius conuincas, abs Te peto. Mentionem iam faciam magnificae laudis, qua plus semel testimonio non facile reliciendo, *Rothsfischerum* nostrum, omnibus elogijs, ac Tuis dignissimum, ornasti. Hac laude adducta, verba Tua imitans omni iure dico:

„Si talis tantusque vir habendus *Rothsfischerus* vel ipse Cardinalis *Quirini* iudicio, superest, vt hic, intempestivae obiurgationis et fugillationis crimen confessus, veniam poscat, deinde manibus pedibusque pergat in insignis huius doctoris, cuius admiratus est magnopere eximiam diuinarum litterarum peritiam, quem assidue et inuicte huc vsque

„ dialectica arte, ad Wolfianam methodum exacta, vsum esse, ipse te-
 „ stimoniis perhibet, quem insigni peritia et claritate praeditum ipse
 „ adpellat, quem centenos, et pene millenos paragraphos recto ordine,
 „ et ex se pulcre fluentes nectentem inuenit, nisi quod vnum et alterum
 „ ex millenis, quos dixit Quirinus, paragraphis parum recte positum
 „ fuisse dixerint Protestantes, ad quam censuram tamen repellendam,
 „ tuendumque honorem methodi ceu pro aris et focis pugnasse dicitur
 „ ab ipso Quirino, in insignis, inquam, huius doctoris sententiam, vi-
 „ tium obiectum illud agnoscens, et hoc vnicum etiam emendantis,
 „ ac proinde dignam reputet religionem Euangelicam, quam amplecta-
 „ tur, et religionem Papalem dignam, quam deserat. „

Non sine numine diuino contigit, quod tam egregia encomia,
 et laudes summas *Rothsfcheru* tribuisti, *Quirine*, quae plus sane valent,
 quam varia ista criminationum, conuiciorumque tentamina, a quibus-
 dam minorum gentium diis, vt noceatur famae Viri optimi, instituta.
 Qui calumniis operam addicunt, id sibi negotii in primis datum esse
 credunt, vt aliquam veritatis speciem mendacis suis inducant, atque
 ita innocentem apud plerosque in suspicionem adducant. Sed hi, qui
 merita *Rothsfcheri* nostri contaminare voluerunt, omni opera data, ni-
 hil potuerunt excogitare, nisi vel nominum contractorum, vel nuptia-
 rum, nescio quarum, imputationem; quae vtraque tam crassa est ta-
 men fabula, vt crassior dici non vlla potuerit. Illa, quae de nomini-
 bus, et acre garriebat alieno, satis profligata est in animaduersionibus
 publicis ad epistolam, quae talia narrauit; et alteram istam fabulam
 refutat vita, quam viuit optimus Vir apud nos in oculis omnium,
 quotquot ex tot provinciis huc aduolant, peregrinorum. Nec vlla po-
 terit accusatione coinquinari vita ipsius anteaeta, cuius laudes et Tu,
 summe Praeful, et Abbas etiam Sant-Emmeramenfis, vterque Prin-
 cepts, commemoratis; nec eruditio ipsius potest in suspicionem addu-
 ci, vtpote quae vsque ad illius exitum ex Romana Ecclesia rectis iudici-
 bus fuit probatissima. Cumulatus ergo gloria atque meritis, et iure
 expectans maxima praemia virtutis suae in Ecclesia Vestra, Vir tanta
 mentis perspicacia, et tanta simul rerum antiquarum peritia instructus
 caetum Vestrum, splendidum, et praemiis, eius defensoribus tribuen-
 dis, ditissimum, deserit, simul honores, et fortunatos dies relinquit.
 Eligit autem illum coetum, cuius vnica gloria est, diuinum Christi
 euangelium habere, colere, et defendere, et qui praemiis, vel nullis,
 vel paucis suos adficere potest aeternas. Quid ergo dicendum est, per-
 mouis-

mouisse Virum ad amplectendam religionem Lutheranam, quem nec honor, nec diuitiae, nec voluptas, nec error decipiens mouerunt, et quid, his omnibus reiectis, superest aliud, nisi vnica, eaque efficacissima Veritas? Error non decepit virum, qui tanta sagacitate omnia recte diiudicarat. Honor, et diuitiae non inescarunt eum, quum apud nos nec exspectare, nec inuenire potuerit. Voluptates eum non inuitarunt, qui eas non secutus est, nec hodie sequitur. Quid impedit ergo, sapientissime *Quirine*, quo minus agnoscas hunc fidelem Mosis sectatorem, de quo Paulus: *Fide Moser grandis factus negauit, se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens adfingi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitiar aestimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi.* Adspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem regis. Ebr. XI, 24-27.

Vtinam et Tu, et alii, quos in simili Tecum fastigio eminenti collocauit Ecclesiae Vestrae splendor, similes velitis fieri fidelissimo huic veritatis diuinae et Euangelii Iesu Christi confessori! Vtinam purpuram, fastigium, pompam, dignitatem, diuites redditus, quos ecclesia nostra offerre nequit, possetis contemnere! Vtinam et Tu difficultates illas multas, quae oriuntur in animo Tuo, dum antiquitates ecclesiasticas euolvis, dum tot veritates auctoritati Romanae ecclesiae inimicas legis, dum ea discis, quibus Ipse ad debellanda Papae Romani in caussa Patriachatus Aquileiensis tentamina (praesertim in litteris d. s. Aug. 1751. ad ipsum datis) vsus es, efficaciter perspiceres, nec effugia quaereres, quibus Te contra conscientiae stimulos abscondas. O! SENEX VENERANDE, vtere iam, vtere hac occasione, audi vocem spiritus sancti. Adspice fata ecclesiae vltimis temporibus, attentiusque considera, quae iam facta sunt.

Tanto autem eruditionis adparatu, vt Ipse dixisti, instructus *Rothschcherus*, philosophus sagacissimus, et simul historiae ecclesiasticae peritissimus, qui praeterea omnem Theologiae scholasticae campum feliciter emensum est, tantus vir arma parauerat ad refellendum innocentem librum meum. Inter eius auxilia Tu adpares, Eminentissime Cardinalis, et Tecum vnus ex Sacri nostri Imperii Romani principibus, reuerendissimus Abbas Sant-Emmeramenfis, quum iam exarsisset bellum, quod mihi indixerat generalis Canonorum regularium secundum regulam S. Augustini ex congregatione Windesimensi. Et quum vix Rothschcherus in arenam descendisset, Scripturae S. vipotentissima, atque tot auctorum lectione conuictus, ille eruditus Rothschcherus, qui iudicio

Tuo de aduersariis suis tot triumphos retulerat, in medio gloriae cursu, quam ipsi parauerat eruditio et virtus, mihi cedit: veritatem, quam oppugnabat, agnoscit; lauros, quas bellum diuinae veritati indictum ipsi praebuerat, relicit, et vt Tuis verbis vtat, capiti suo detrahit, discerpit, ac pedibus proterit, castra veritatis sanctissimae in posterum secuturus, inque iis nouas, easque vere dignas lauros meriturus. Tum ego calamus de manibus posui, nullam vltius responsionem opponens aduersario meo. Hic enim *uiuus est triumphus* meus, quem iam omnis mundus adspicit, non meus quidem, sed solius veritatis. Hac me, indignissimum inter Euangelii ministros et Iesu Christi seruos, singularis Dei, cuius est abundantissima misericordia, beare voluit gratia, vt meo, quamuis tenuis hominis ministerio vt sapientissimo Patri placuerit, apud quem personarum non est discrimen. In genua procumbens ardentissimas Deo misericordiae, Patri luminum ago gratias, lacrimis prae gaudio effusis, quum os obmutescat, nec magnitudo affectus plura loqui permittat. Grates sint Deo et Patri Domini nostri Iesu Christi, qui multa misericordia Rothsfischerum nostrum separauit, et vocauit per gratiam suam, vt erubescerent, qui veritati aduersantur. Corrobores ipsum sua virtute Deus, cui hodie oculos plane aperuit, et conuertit a tenebris ad lucem. Largiatur ipsi in dies magis magisque spiritum sapientiae et patefactionis, quo Eum cognoscat magis magisque; quotidie illustret oculos mentis ipsius, vt sciat, quae sit illa spes vocatis, et quae sit spes gloriae haereditatis diuinae, destinata sanctis, et quae sit excellens illa magnitudo potentiae ipsius in nos, qui credimus, pro efficacie roboris virum ipsius. Ita fiat!

Insignis autem illius operae, quam eo impendis, Episcopo Romane, quo a proposito, veritatem Iesu Christi vsque ad mortem defendendi, constantem nostrum confessorem auoces, vt aliquam mentionem faciam, cogit me ferme sermonis huius series.

Quamdiu adhuc firmissime credis, Praeful laudatissime, Rothsfischerum nostrum ad errorem defecisse; quamdiu adhuc in animo Tuo haeret opinio de veritate religionis Romanae, non cessatis, omni operam ad reditum hortari. Patiaris, quaeso, in hac occupatione Tua a me moneri, esse media, quae elegisti, non ita comparata, vt Te ad finem propositum facile perductura sint. Nam, primo, litteris priuatis Rothsfischerum adlocutus es, quae nihil, nisi preces et suspiria continent, nec animum sententiae suae conuictum, ab eadem abducere, et aliorum trahere omnino possunt. Deinde typis imprimi mandasti *epistolam*
illam

illam *hortatoriam*. Quam mirificas de ista effectiones speres, litterae probant ad Aemilianum Iordanum d. 16 Septemb. MDCCLII. datae.

Non quidem existimasse, hunc, quocum istud litterarum commercium instituit, eum esse, qui olim apud nos officio lectoris Linguae Italicae functus est, nisi experientia docuisset. Nam Rothschcheri collega a Te nominatur, qui numquam locum inter professores nostros habuit, sed linguae cuiusdam hodiernae docendae privilegio tantum est usus. Dein ad monasterium Mariaemonasteriense in episcopatu Patertornensi, et non ad Abbatiam Huisburgensem ille Iordanus pertinet. Professus in hoc monasterio Mariaemonasteriensi saepius tamen, iussu quidem, vt opinor, Abbatis sui, loca mutauit. Fuit aliquando in missione, aliquando etiam in cura parochiae occupatus, nonnumquam hospes in aliis monasteriis vixit. Fuit etiam in Abbatia Principali Corbeiensi, vbi, vt ipse ait, canones praelegit, vnde in hunc vsque diem titulum *Professoris canonum emeriti in Corbeiensi Abbatia*, sibi arrogat. Tandem, quum Romanis Goettingae per indulgentiam Augustissimi Britannorum Monarchae licentia cultus publici concederetur, et huic cultui necessarius presbyter desideraretur, ab episcopo sacrorum vestrorum hic Iordanus, qui ad istam missionem, prout Vestri vocant, mitteretur, delectus est. Non sine adplausu suorum, quod ipse scio, Goettingae tum viuens, cultum ritu pontificio Goettingae auspicatus est. Sed paulo post varia contigerunt, quae eo rem perduxerunt, vt Iordanus ad monasterium reuocaretur, aliusque ad missionem Goettingensem mitteretur. Ipse Iordanus autem huic mandato obediens non fuit, sed Goettingae, quamuis munere priuatus, remansit, institutioni studiorum operam dans. Imo denique operam suam serenissimo Principi nostro et Hero indulgentissimo obtulit, munus lectoris linguae Italicae ambiens, cuius voti sui etiam particeps factus est. Romano-Catholicum autem, et Benedictinum monachum se semper professus est, quamdiu apud nos vixit, quamuis vagi quidam rumores aliud diuulgauerint. Certiora scient, qui hic sacra Romanensium tractant, Monachi Benedictini Monasterii S. Ludgeri prope Helmstadium. Summa mentis cum indignatione adspeximus nos temeritatem illam, qua hic homo TIBI, tanto Maecenati, imponere conatus est. Causa, quare a Goettingensi statione deiectus sit Iordanus, Te fere latere non potuit, quum Episcopus, cuius, iussu decedere a missione coactus est, optime Tibi possit exponere eius rei rationes. Ob has redire iussus ad monasterium potius litteratoris linguae Italicae officio fungi, quam redire ad monaste-

rium maluit. Apud nos dum vixit, Lutheranae religioni se numquam addixit. Interea, multae tamen Tuae ad hunc Tuum charissimum Iordanum leguntur epistolae. Prima hominem adhortatur, velit deserto Lutheranismum redire ad Romanensium religionem. Altera, de felici illa, si diis placet, mutatione triumphat, Iordanoque pulchre gratulatur, et 200 florenos promittit. Tertia, iam in monasterium rediisse Iordanum Tuum, annuntiat. His lectis, exclamarunt nostrates: quam lepida fabella! Et quum ista omnino scripta, imo typis impressa essent, ille Iordanus adhuc vixit Helmstadii, et officio suo functus est, constanter negans, se talia vnumquam ad Te scripsisse.

In his autem litteris, quas Ipse pro maxima beneuolentia Tua ad hunc Iordanum exarasti, satis confidenter hunc Tuum sodalem adloqueris: *Rationem, ais, quam ipse excogitauit, doctum illum virum, (Rothsfischerum intelligis) ad incitatus redigendi, deprehendisti iam ex epistola hortatoria, quam ad eum exarasti.* Quid, quaeso, efficient litterae illae, quibus, omnis argumentis solidis, hic veritatis confessor blanditiis promissisque obruitur, contra blanditias omnes plane immotus? Cui vsui erant paragraphi illi Rothsfischeriani tanto numero exscripti, quorum nexum et vim conuincendi ille optime nouit, qui mentis suae perspicaciam satis probauit? et quum vnum, alterumue vitium in demonstrando adhuc illi obiceretur, etiam haec emendauit, illorum quidem partibus se addicens, contra quos disputare voluerat, sed re accurate perpenſa, disputare non posse, probe intelligens. Nihilo secius dicitur Rothsfischerus noster ad incitatus redactus esse. Num quis priora adserta diligenter a se meditata reuocans, ad ea reduci poterit, si pristina illi dogmata, quae distincte nouit, pristina argumenta, quae ipse excogitauit, et quorum vim, vel infirmitatem melius, quam omnes alii, perspicit, illi opponuntur, tacite supponendo, propria reuocare, esse ignominiam? Num ergo peccauit *Augustinus* ad Catholicos transiens? Num *Pius II.* peccauit, Aeneae Syluii scripta damnans? Num vterque ad aliam mentem reuocari potuisset, si integras paginas priorum librorum aliquis exscripsisset, ipsisque ob oculos posuisset? Annon hoc sapientis est, libere profiteri, vbi errauerit? Sacras euoluens paginas, ruminans veteris ecclesiae acta, mentem mutauit Rothsfischerus, quem nostrum iam nominamus, non philosophia Wolfiana, vt quidam somniantur Iesuitae, seductus.

Quam facilis foret, Praeful maxime, ad ea, quae Rothsfichero nostro obiecasti, responsio? Quam facilis eius ecclesiae defensio, quae necessitatem bonorum operum summopere docet, eumque, qui non est

in statu bonorum operum, esse in statu damnationis, seuerè suis inculcat? Quam perspicua eius ecclesiae sanctitas, quae ad bona opera virtutem diuinam requirit, quam Deus non nisi reconciliatis donat? Quodsi enim ante reconciliationem nulla sunt bona opera, certe per illa non fit reconciliatio, qua tamen ante omnia opus est, antequam vllum sit inter Deum et homines commercium. Hoc commercio autem instituto peruenit gratia diuina in mentem hominis, vt de die in diem renouetur ad imaginem eius, qui ipsum creauit. Ne credas iis, qui, ex confusis notionibus nos cogitare, Tibi persuaident, nos, qui sollicite reconciliationem hominis ab emendatione animi distinguimus, vtramque autem adesse debere credimus.

Nostri confessio fidei non est alia, quam Pauli Apostoli. Quodsi quis huius sententias fonte ex turbido confusarum notionum profluxisse adfirmat, nos facile ferimus istam iniquitatem, quia malum sentire cum accuratissimo et solidissimo Apostolo, quam cum confusis scholae tenebricosae doctoribus. Paulus vero, qui tam contra Ethnicos, quam Iudaeos disputauerat, ipsis obiciens, neminem posse secundum eorum doctrinam saluum fieri, contra posteriores, *Rom. II, 10-19.* multos scripturae locos cumulauit, omnes homines peccatores esse, euincens. Efficitur inde ratissime ex his, versus 20. **PROPOSITIO: EX OPERIBUS LEGIS NON IUSTIFICABITUR OMNIS CARO CORAM ILLO. NAM PER LEGEM AGNITIO PECCATI.** Quae enim legis sint opera, nos ignorare non sinit Apostolus, addens, se loqui de ea lege, ex qua oritur agnitio peccati. Haec lex decalogus est (conf. *Rom. VII, 7.*) amorem Dei et proximi praecipiens *Matth. XXII, 37-40.* Vnde sensus Apostoli hic prodit: Ex actibus amoris Dei et proximi non iustificabitur omnis caro coram Deo. Nam lex amoris nos docet peccata nostra, et lapsus; nec potest ipsi perfecta obedientia praestari. Iam siue opera cogites philosophica, siue illa legis caerimonialis, siue actus amoris Dei, qui non aliter esse possunt, nisi per gratiam diuinam, inde omnia excluduntur ab Apostolo ex negotio iustificationis. Transiit igitur ad positium, quum negatiuum, nempe opera legis, sustulisset. Exponit, quid iam in nouo testamento iustificet. Ait **V. 21. NUNC VERO SINE LEGE IUSTITIA DEI MANIFESTATUR, TESTIFICATA SUB LEGE, ET PROPHETIS.** *Manifestatur*, inquit, id est, *ad cognitionem nostram perducitur*, id est, *nos docemur*, et quidem **NUNC, his temporibus.** Quid autem docemur? **IUSTITIAM DEI.** Cum peccator coram iudicio Dei comparere debeat, patet, iustitiam eum esse

esse hominis statum, quo absolui; et iniustitiam, eum statum, quo condemnari debet. *Rom. VIII, 33-34.* Hae locutiones quotidie adhibentur in iudiciis humanis. Igitur iustitia Dei est status hominis, quo in iudicio Dei, mundi iudicis, absoluitur. Hanc docemur *iustitiam Dei*. Et quomodo docemur? *Sine lege*. Ecquid autem intelligimus, quaeso, si quis dicit, scientiam aliquam sine Logica vel Metaphysica doceri? Nonne id intelligimus, huiusmodi doctrinarum praecepta in illam scientiam omnino non influere? Ita etiam, in eius cognitionem, quod sine lege docetur, plane non influit legis perspicientia. Num vero, si *opera* iustitiam pararent, *opera* sine cognitione legis possent intelligi? Opus non potest cognosci sine regula, ad quam semper debet examinari; immo dicit Apostolus, *testificatam esse sub lege et prophetis hanc iustitiam*. Quam iustitiam? Audi v. 22. 23. IUSTITIA VERO DEI PER FIDEM IESU CHRISTI, IN OMNES ET SUPER OMNES CREDENTES; NON ENIM EST DIFFERENTIA etc. Ita sistitur id, vnde oriatur iustitia, nimirum FIDES IESU CHRISTI; deinde adducitur vniuersalitas huius efficaciae, nempe hanc iustitiam venire, NB. IN OMNES, et ne erres, additum est SUPER OMNES, *qui credunt*. Quid ergo sequitur? Nempe hoc: *omnes*, qui credunt, obtinere iustitiam. Ergo qui iustitiam non habet, non credit. Quod si vero, praeter fidem, *aliud* quid ad iustitiam requireretur, v. c. *opera*: sequeretur, non recte dici posse, omnes credentes obtinere iustitiam. Nam si *id aliud* deesset, si vel maxime adesset *fides*, tamen non adesset iustitia. Iam vero recte dicitur, *omnes credentes habere iustitiam*: nam Apostolus ita loquitur; ergo ad iustitiam praeter fidem in Christum nihil requiritur. Vberius id probat Apostolus, et hanc affert causam: v. 23. NAM OMNES PECCARUNT, ET DESTITUUNTUR GLORIA DEI. GLORIA quid est aliud, nisi perfectionum complexus? Non insunt ergo homini *perfectiones*, quas Deus desiderat. Quid ergo fecit Deus? Quid? Sic v. 24: HOMINES IUSTIFICANTUR GRATIS; id est; IPSIUS GRATIA: atque hoc quidem PER REDEMPTIONEM HANC, QUAE EST IN CHRISTO IESU. Nihil itaque offertur ex parte hominis. Nam ubi quid gratis fit, ibi nihil homo contribuit. Iam aliquid fit ex gratia Dei. Ergo id solum est Dei donum (conf. *Gal. II, 8. 9*), et nihil reperitur in homine, quod Deum moueat. Ast dicis, QUIRINE, quomodo haec conciliantur cum iustitia infinita? et cum ira erga peccata, quam tollere non potest gratia et benignitas? Conciliantur PER REDEMPTIONEM (*διὰ τῆς ἀπολύτρωσεως*); ergo est ΑΠΟΛΥΤΩΣΙΣ. Haec fit, si *λύτρου* (quod Gal-

li rançon dicunt,) pretium pro libertate captiui soluitur. Ergo Iesus Christus soluit iustitiae iustissimi iudicis id, propter quod carceri destinati erant homines. Hoc soluto soluere debuit iudex vincula carceris. Ecquid autem postulauit iustitia diuina? Ecquid aliud, nisi poenas? Ergo has poenas pro peccatis nostris Christus ipse perpeffus est. Ita legis apud Iesaiam c. LIII, 4. 5. 6. 10. 11. et in omnibus fere paginis noui foederis. Id vero, quod est vnus perpeffus, alter perpeti non debet. Vnde haec satisfactio pro peccatis in iudicio diuino respicitur, vt propria satisfactio nostra, poenarumque perpeffio. Ast quaeris, quomodo id fieri possit. Neque hoc nos ignorare finit Apostolus, modum, quo id fiat, describens. Pergit: v 25. HUNC DECREUIT DEUS ESSE INSTRUMENTUM PLACATIONIS PER FIDEM IN IPSIUS SANGUINE IN OSTENSIONEM IUSTITIAE IPSIUS. Sic Iesus est *ἱλαστήριον*. Verbum *ἱλασθεσθαι*, expiationem talem indicat, quae facta est mediante tertio quodam, e. g. sacrificio; vnde propitiatorium, siue instrumentum placationis, quale etiam erat operculum arcae foederis, dicitur *ἱλαστήριον*. Hoc efficax medium est, vt nimirum in homine sit instrumentum placationis per fidem in ipsius sanguine. Ergo FIDES, quae SOLA hic nominatur, et tamquam SOLA sufficiens dicitur ad efficaciam medii in sanguine Iesu Christi, haec, inquam, SOLA est, quae reconciliationem cum Deo parat. Et quid oritur exinde? OSTENSIO, *ἰνδείξις, doctrina, manifestatio iustitiae diuinæ*. Id est: modus iam docetur, quo quis acquirere possit iustitiam Dei, vt iam in nouo testamento doceatur, Deum decreuisse, Iesum esse instrumentum placationis, et hoc instrumentum vere adhiberi ab homine per fidem, et deinde venire super eum hanc iustitiam. Sed quomodo fiunt ista omnia? Nimirum, si nondum desinunt quaestionibus homines plura sciendi cupidi, vt habeant, quibus satisfaciant ipsis, pergit Paulus: v. eod. PER REMISSIONEM ANTE COMMISSORUM PECCATORUM. Ergo homo sit iustus per remissionem ante commissorum peccatorum? Vtare iam omni eruditione Tua theologica, summe Purpurate; aduoces in subsidium Rothfischerum illum priorem, id est, priora ipsius de gratia cogitata; dicas cum illo, (v. p. 2 et 3 Tuae epistolae) erroneam esse sententiam Lutheri et Caluini, qui, peccata non remitti, sed tantum tegi; non deleri sed radi existimant; pergas: inepte dicitur mundatus, qui sordibus adhuc est inquinatus. Cogites tum, quaenam sit ratio tollendi peccata ante commissa. Num quae facta sunt, fieri etiam poterunt infecta? Quomodo tollas, nisi per non imputationem, vt tegas quae dele-

ri non poterunt? Is, qui peccatum commisit, fieri talis debet, ac si non commisisset. Quomodo id? Num physice? Atque id fieri nequit. Ergo moraliter, id est, pro tali declaratur; peccata teguntur, et quidem peccata, quae hucusque fuerant in tolerantia Dei, v. 26, ad ostensionem iustitiae ipsius in eo, quod nunc est, tempore, ut nimirum ostenderet, tam ipsum solum esse iustum, quam iustum facere eum, qui est ex fide Iesu. En omnem modum! En exactum ad omnes quaestiones responsum! Nempe Iesus est instrumentum placationis, ut homo, qui conuertitur, habeat in sanguine ipsius, peccatorum ante commissorum, quae conscientiam eius alias sauciasent, *παρεσι*, id est, *deletionem, operationem*, siue eorum fugam, ut transiant, nec amplius ad condemnationem hominum conferuntur in iudicio diuino. Patet inde addita interpretatione, quod fuerint *ἐν τῇ ἀνοχῇ τῇ Θεῷ*. *ἀνοχή*, a voce *ἀνέχω* descendens, (cuius usus occurrit Marc. IX, 19. *Quousque sufferam vos?*) significat *suspensionem poenae*. Quem gratiae, si ulterius haec procedit, gradum sequitur alter, qui est *sublatio poenae*. Et hoc ipsum sibi vult *παρεσι τῶν ἁμαρτημάτων*. Itaque repetitur, quod scopus Dei (hunc vocabulum *προς* indicat) obtineatur, nimirum *ἰουδικῆς* iustitiae Dei, de qua iam dixi. Est igitur ex utraque iam parte iustitia. Deus est iustus, et homo est iustus. *Deus est iustus* iustitia essentiali et propria; *homo est iustus* per iustitiam a Deo donatam, (nam Deus est *δικαιῶν*,) et quidem per fidem in Iesum Christum. Si ergo iustitiam non habet homo, sed ea donatur; si illud donum adest, simulac fides adest; si hoc donum per *ἀπολυτρωσι* Iesu Christi demum obtinetur: ecquid aliud donatur, nisi illa poenarum, quas Christus perpeffus est, praestatio, id est meritum Christi? et quae alia est iustitia, nisi imputatio meriti Christi, quae fit per solam fidem? Quodsi enim de infuso eiusmodi habitu, quem Vos iustificationem nominatis, esset sermo, quomodo Apostolus dicere potuisset, ea, quae nunc in Nouo Testamento remittuntur, mansisse in Veteri Testamento sub diuina *ἀνοχῇ*? Num forsitan patribus Vet. Test. indulta fuit omnis peccandi licentia? Num Deus in eorum corda minime operatus est? Aut fortassis num eo tempore peccata delere non potuit? Absint haec. Sed sub *ἀνοχῇ* fuerunt peccata commissa, et iam existentia; peccata, quae facta fieri infecta non poterant. Atque ad haec utrumque refertur peccatum, tam originale, quam actuale; tam voluntarium, quam inuoluntarium. Ab his per Iesum Christum poenae sublatae sunt. Nonne ergo post adducta dicta recte pergit Apostolus:

lus: VBI IGITUR GLORIATIO? (*vel in operibus, quae quis ipse peregit, per quaecumque etiam vires fiant, fiducia*) EXCLUSA EST. PER QUAM LEGEM? OPERUM? MINIME, SED PER LEGEM (doctrinam) FIDEL. Iam demum ex his praemissis acutissimus demonstrator colligit veritatem, in cuius gratiam haec omnia dixerat: V 28. CONCLUDIMUS ITAQUE, FIDE IUSTIFICARI HOMINEM SINE OPERIBUS LEGIS. Num igitur adhuc falsarius est dicendus beatus Lutherus noster, quod vocabulum SOLA ad fidem adposuit? Nam interpret, qui non verbotenus, sed ad genium linguae vertit, ea omnino vocabula iure inferre potest, quae genium linguae postulat. Scilicet ille est falsarius, qui aliam plane cogitationem, quam voluit scripti auctor, intrudit. Paulus vero omnia exclusit, et SOLAM FIDEM reliquit. Hanc SOLAM esse, Graeco legitur facile in textu: vt taceam, in epistolis Paulinis Talmudicum disputandi genus esse, quod, voculam SOLA in Graeco omitti, facile permittit. Veritas autem adferti ex prioribus patet; e quibus haec saltem manifesta sequela est. Imo ipse Paulus alio in loco, Gal. II, 16, expresse thesin ita proponit: οὐ δικαιοῦνται ἄνθρωποι ἐκ ἔργων νόμου, ΕΑΝ ΜΗ ΔΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Lubens praetereo, breuitatis causa, duo argumenta Pauli, c. IV. adhibita, alterum de Abrahamo, qui (vers. 3. seqq.) coram Deo per fidem, et (vers. 2) coram hominibus per opera, (vbi etiam Pauli cum Iacobo consensus amicissimus,) iustificatus sit; alterum de Dauide, qui de *non imputatione peccati* loquitur, (v 6 seqq.) desumptum, quum, iam in libellum excreuerit epistola.

Haec autem fides est nostra Episcopo Brixiane, haec est, sanctissima, quam nos Evangelici profitemur, religio. Tu vero, Doctor Romane, has VERITATES, *commenta, fallacias, et mendacia* adpellas. EGO VERO TIBI FATEOR, quod Felici fassus est idem Paulus, fidei et religionis nostrae heros, Act. XXIV, 15. 16; fateor, inquam, TIBI, QUOD EGO cum fratribus meis Lutheranis, SECUNDUM VIAM ISTAM, QUAM VOS HAERESIN DICITIS, ITA COLAM PATRIUM DEUM, VT CREDAM OMNIA, QUAE SECUNDUM LEGEM, ET IN PROPHETIS SCRIPTA SUNT, SPEM HABENS IN DEUM, QUAM ILLI IPSI EXPECTANT, RESURRECTIONEM FUTURAM ESSE MORTUORUM, IUSTORUM ATQUE INIUSTORUM. Vtinam ea iam Tibi adfulgeat lux, quae Paulo adfulsit, quum subito Euangelium Christi cognosceret! Vtinam ipsa omnipotentis Dei virtute mitiori induendus sis animo, et corde molliori! vt percipias vim et robur praestantissimae doctrinae, et sapor diuinarum veritatum Tibi acceptus sit, doctrinae autem ho-

minum fiant infipidae. Condone haec, Doctor zelotissime, votis hominis, salutem Tuam, et aeternam animae Tuae auide cupientis, condones haec votis meis, vt meo cum Paulo adhuc finiam: OPTAREM A DEO, VT ET PROPEMODUM, ET ADMODUM NON TU MODO, SED OMNES ETIAM, QUI ME AUDIUNT HODIE, (in hoc libello meo loquentem) FIANT TALES, QUALIS EGO SUM (defensor religionis Lutheranae) EXCEPTA QUIDEM VITAE MEAE CONDITIONE. De fine igitur, Cardinalis, persequi nostros, et inter eos Rothfischerum, et spem deponere omnem de reditu viri, dulcedinem doctrinarum a Iesu sibi traditarum, iam gustantis; deponere partium studium, et hanc Deo gloriam tribue, vt nouo studio animoque in religionis Tuae conditionem inquiras, falsitateque detecta errorem relinquo, ac puriori caetui Te addicas. Interim ego quidem pro Tua salute cum spiritali, tum temporali ardentibus ad Deum preces mittam, pro eo adfectu, quod sum

EMINENTISSIMI NOMINIS TUI

Submississimus Cultor

BERTLINGIUS.

PSum.

EMINENTISSIME CARDINALIS.

Quum has litteras typographi prelis iam tradidissem, essentque plures qui mecum te ipsum causae Tuae non magis nocere potuisse, quam per reiectam Muratorii, viri candidi et veritatis amantissimi, auctoritatem existimarent: ad me adlata sunt noua TUA munera, nimirum: Reuerendissimi Patris D. Felicis Marii Nerinii, Congregationis Monachorum S. Hieronymi de Italia Abbatis Generalis Responsio ad Epistolam Brixiani philosophi; item: Il Sepolero d'Isacco Newton. Poema di Orazio Arrighi Landini; et denique libellus cui titulus praefixus: Epistolarum Reginaldi Poli S. R. E. Cardinalis et aliorum ad ipsum pars IV. a quo libello tamen auulsae fuerunt ipsae Epistolae Poli, et non nisi adparatus tuus ad illas Epistolas in eo continetur. Debitas pro nouo hoc munere gratias prioribus litteris addendas esse existimans, has iam in hoc Postscripto ea, qua decet, mentis obseruantia offero. Liceat autem EMINENTIS-

SIME

SIME CARDINALIS, noua eaque grauissima dubia, quae breuis TUA ad Eminentissimum Cardinalem DE TENCIN huic libello praefixa epistola in mente mea excitauit, his breuius quidem, nam prelum has lineas exspectat, sed candide et libere, profiteri. Fouerè TE video, EMINENTISSIME CARDINALIS, turbas hodiernas Gallicas, atque incendium iam regnum conflagens augere. Hortaris Cardinalem DE TENCIN, vt causam Ecclesiae in Gallia agat, immo TE confidere dicis, florentissimum clerum Gallicanum vniuersum socias cum illo vires iuncturum, ne quid in praefens detrimenti christiana respublica capiat; quum tamen non ignores, quam iniusta sit cleri Gallicani causa. Non te fugit, quam graua eaque tristia scandala gregi Dei exhibuerit Archiepiscopus Parisiensis hodiernus, clerum Galliae secum excitans, vt omnes neruos intenderent pastores ad turbendam suauem illam Galliae quietem et dulcem pacem, excitandosque tumultus exitiabiles. Docent hi tumultus, 1) omne regimen monarchicum, si in regnum veritatis introducitur, nihil, nisi schismata et dissidia excitare; docent 2) Romam non modo dissensionum et turbarum semper esse matrem, sed miram et audacem iniquissimarum potestatum vsurpatricem; docent 3) Euangelicos plane se non vnire posse cum Roma, quae semper tyrannidem exercet; docent denique 4) nouitatem Papismi, nam quas hodie defendit libertates ecclesia Gallicana, e naufragio ereptae sunt, quum reliquarum libertates diluuium Romanum submergeret.

En ergo PRIMUM et SECUNDUM dictorum momentum. Omne imperium monarchicum in Ecclesia, et sic etiam praesens Romanum perpetua bella et contentiones excitat. Diuisa iam est in partes Gallia, et flagrat in egregia ista Europae parte incendium intestinum, non quidem per haereticos, non per laicos, non per doctores ecclesiae inferiores, sed per ipsos antisites ecclesiae excitatum. Vbi iam sunt vestrae gloriations? quid valent inanes illae iactationes? Rident multi ex vestris ecclesiae nostrae, vt adpellant, anarchiam. Experientiam nobis obiciunt sufficienter testari, sine capite visibili non posse consistere ecclesiae vnionem. Ast, EMINENTISSIME CARDINALIS, TE ipsum infirmitatem huius obiectionis satis superque perspicere credo. Haesit enim, audias nostras sententias, haesit inquam semper in nostrorum animis illa sententia, quod vnitas et caritatis vinculum in ecclesia non melius conseruetur, quam per consensum in communi quodam typo omnibus proposito, cui vera fide omnes NB. libere adhaereant, et si quis reprobis sit, ab omnibus reprehendatur; quod vero haec vnitas il-

lico solvatur, si vnicus tyrannicum regimen in reliquos vsurpat, pro sua singulari opinione, neglecta Publici adprobatione vel consensu, dogmata definit, noua cudit, antiqua abrogat, fidei formulas mutat. Et nonne tristis sane experientia iam satis comprobata reddidit hanc verissimam nostram sententiam? Vnde ortae sunt sic dictae a Vobis haereses? vnde schismata, vnde tumultus? Omnes omnino ex dominatu adfectato Pontificum. Euoluas, PRAESTANTISSIME CARDINALIS, antiquissima monumenta, et cognosces, immo manifeste deprehendes dictorum veritatem. Quis coegit Waldenses in vnum actum? quis Bohemos? quis Lutheranos? Nonne Pontifex Romanus, iniquo ausu propriae auctoritate hos veritatis confessores ea propter, quia veritatem confitebantur, et iniussissimis intolerabilis despotismi conatibus pro iure suo resistebant, communione priuans? Iam dudum hac de re nostri conquesti sunt. Sed furdus narratur fabula; multa, modo haec, modo illa, a VOBIS fuerunt obiecta ad palliandam causam pessimam. Ast hodie adspiciat vniuersa Europa, immo intueatur totus orbis christianus praesentem in Gallia rerum faciem, et sciat hos homines, qui se defensores vnitatis et capita ecclesiae adpellant, primos semper esse, qui turbas et schismata in coetu Christi excitant. Num tale regimen quis credet a Christo esse institutum? talem potestatem Ecclesiam vexandi, et mala innumera in eum inuehendi? Absit. Noluit imperium optimus Seruator in ecclesia Matth. XX, 25. 26. 27. ac omnem monarchicam potestatem prohibuit. Vnde nec Papam, nec Episcopos instituit Princeps pacis. Non potuit talem in Ecclesia instituere ordinationem, quae non nisi tumultus, rixas, contentiones, immo bella atque seditiones pareret. Num Christum credes, O QUIRINE, potestatem instituere voluisse, quae contra ipsos Imperatores se eueheret, quae Graecis imperium adimere conaretur, quae de corona hac imperiali pro lubitu disponderet? Ipse non credis, scio. In hac tamen causa non potes incipias ire, EMINENTISSIME CARDINALIS, beata fruiturum fuisse pace regnum Galliae, nec ista futura fuisse animorum diuortia, quae hodie lugentes dolentesque adspicimus, nisi pastores CONFESSIONUM TESTIMONIA postulare iussi fuissent. Num haec res noua et facilis omisso, num haec res, inquam, tam grauis, tamque necessaria erat, vt sine illa animis bene non esse potuerit? Et si omitti potuit, quid carius quiete, quid gloriosius vnitatem, quid dulcius pace, immo quid praestantius animarum a Christo redemptarum aeterna salute? Cur excitatum dissidium? Et quis proiecit hoc pomum Eridos, vt animi turbarentur? Nonne ipse,

omni-

omnium, inquires, harum dissensionum auctor est ipse Praeful
 coetus Gallici, et hic Praeful ex praescripto Pontificis Romani egit.
 En suspiria animarum, quae sacrum Domini corpus esuriunt ac siti-
 vnt, eoque priuantur! En moribundos homines in ipso mortis arti-
 culo de maxima iniuria ad Dominum omnis iniuriae vindicem su-
 spira mittentes! En miseras animas sedibus quietis pulsas! En mori-
 bundos aegrotos ex lectis, in quibus mortem expectabant, eiectiones
 et per plateas circumlatos! En oppressorum defensores forti animo
 eorum causam agentes! En sacerdotes iustitiae veri et boni vindices!
 En heroes togatos, quos animi fortitudo et iustae causae defensio
 immortalitati consecrat, quorum laudes canet posteritas, et annales
 futurorum temporum grates his martyribus referent! En contra
 pastores, gregis crudeles vastatores! En inter hos dissensiones et lites!
 En totum regnum diuisum! En lacrimas, lamentationes piorum homi-
 num, quibus vis iniustissima infertur, quorum exactoribus faciem prae-
 ferunt ipsi clerici, Papae Romani fideles milites! En cumulum malorum!
 En superiorum multitudinem per aerem et caelos ad Deum transeuntium.
 Horum omnium causa Pontifex Romanus est, nec essent haec mala,
 nisi Roma horum omnium sedes esset atque origo. Dicas mihi, CAR-
 DINALIS DOCTISSIME, scire aueo, qua specie adhuc VESTRI defende-
 re queant regiminis monarchici necessitatem atque utilitatem! quo
 commodo proposito adhuc a VOBIS inuitari queant Protestantes, vt
 VESTRAE ecclesiae agnoscant praestantiam? Inspicias, si placet, eccle-
 siam nostram euangelicam, quam egregie apud nos floreat ac vigeat glo-
 riosa Ecclesiarum vnio atque amicissimum consortium! Non est, quod
 obiciamus motas controuersias. Nam omnino maiori numero contro-
 uersiae inter vos gestae fuerunt, et maiori etiam cum animorum con-
 tentione. Ast exitum adspicias, et sole clarius videbis, nondum existi-
 se a nobis integros coetus, nec scissam esse ecclesiam Lutheranam in
 partes, sed per Dei gratiam illa ipsa est, quae ante ducentos annos fuit,
 ea ipsa symbola recipit ac profitetur, ea ipsa docet, quae olim docuit,
 et quod maximum est, vniuersali consensu, quamuis in tot particulares
 ecclesias sub tot Principibus diuisa. Si quis errorem olim defendit,
 expirauit in cum auctore suo, et litis aestu quiescente facillime in eo
 omnes conuenerunt, quid de ista lite sentiendum sit. Sic integrum
 fuit vniuersae ecclesiae, in cuius conspectu disceptatum est, iudicare,
 et omnino, sopitis animis, tandem comprobata est ab omnibus senten-
 tia orthodoxa. Quilibet nostrorum theologorum, si modo, vt solide
 doctus

doctus sit, et in libris nostris versatus, operam dat, accurate nouit, quatenam sententia sit probata, et quae non probata; quae plurima suffragia doctorum habeat, quae non habeat. Et sic, prout iam dixi, delabente temporis cursu euauit illorum, qui taxati sunt, opinio, nec saeculum vidit. Sic alta apud nos pax, summa quies. Et haec regnant sine capite visibili, sine imperio monarchico. Veritatis enim solidum examen postulant, non coactionem monarchicam. Apud vos autem super quasuis fere minutias olim pronuntiabatur decisiva sententia, et qui obedire noluerunt, communione priuati. Hi separatim coetum instituere debuerunt, nam eiectioni erant vi atque iniuria. Hinc schismata, hinc dissensiones, quae non fuissent, si persecutionis spiritus clericos non rexisset, sed fraterna potius caritate correctio fratrum fuisset tentata. Et quod maximum est damnum, Pontifex plerumque elegit infirmissimam sententiam, cui suffragia maximae partis ecclesiae erant contraria. Quum autem veritas ab ipsius partibus non staret, nec argumentis aduersarios potuit conuincere. Vnde horum consensum persecutionibus, vexationibus, excommunicationibus dein extorquere conatus est. O misera tot persecutorum et interfectorum fata, qui omnes ob sanguinem et vitam Romam accusant! Aulae Pontificum, postquam splendor huius mundi assumptus est ab Episcopis Romanis, non dissimiles sunt aulis Principum saecularium. Qui has nouit, nouit etiam, quae artes nonnumquam adhibendae, quibus viis incedendum, ut haec vel illa decisio in hac vel illa causa feratur. Num aliter res Romae geritur? Quis crederet? Ipse melius rem omnem noris, quem non fugiunt abscondita Aulae Romanae mysteria. Qui plures amicos habet, qui maximus est inter adulatorem, qui auditum paratiorem habet ad penetrale Pontificis, qui fauorem Pontificis sibi poterit conciliare, is facile superiores partes tenet, et aduersarium vincit. Nisi Pontifex fuisset, et si tota Ecclesia tractu temporis, sicut apud nos sit, iudicasset, victoria apud veritatem fuisset, quae vero per has artes et auctoritativam sententiam vnus, plurimorum animas offendentem, hasque a Pontifice alienantem errori traditur. Haec omnia iam confirmare res gestas in Gallia, TE, PRAESUL PRAESTANTISSIME, monere debui.

Audias egregia dicta Edmundi Richerii Doctoris quondam Sorbonici (Hist. Conc. Sen. Vol. I. pag. 5.) „Notandum, inquit, totum „Ecclesiae corpus ex caritate et Sanctorum Communione, opera S. „Sancti compactum esse, 1 Corinth. 12. et 5. ad Ephesios, eamque ob „rem summam regiminis Ecclesiae non priuato cuiusquam motu aut „spiri-

„ spiritu, sed communi et catholico consensu, qui communionem
 „ sanctorum constituit, gubernari: nec mirum certe, quando ecclesia
 „ natura sua collectionem multorum aut sanctorum communionem si-
 „ gnificat. Vnde Mathaei. *XIIII. Iterum dico vobis, quia, si duo ex vobis*
 „ *conseruerint super terram de omni re, quaecumque petierint, fiet illis a Patre*
 „ *meo, qui in coelis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo,*
 „ *ibi sum in medio eorum.* Quae clausula: quia si duo ex vobis conseruerint: vbi
 „ enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo etc. omnem excludit sin-
 „ gularitatem et monarchiam absolutam: sicut etiam Ioannis *XVII. dum*
 „ Christus pro hac sanctorum communione, vnitate, et consensu ca-
 „ tholico sic Patrem suum deprecatur: *Non pro eis rogo tantum, sed et pro*
 „ *eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes vnum sint, sicut tu*
 „ *Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis vnum sint: ut credat mundus,*
 „ *quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.* Vbi dignum animad-
 „ versione, vnitatem, et consensum catholicum assignari a Domi-
 „ no pro causa, et incentiuo, quo homines alliciantur ad credendum
 „ Euangelio, et quod Christus missus sit in mundum a Patre. Haec
 „ autem vnitas et communio sanctorum, eo mirabilior est, quod vi
 „ et externa coactione per absolutum et monarchicum imperium non
 „ fiat, vt in temporalibus monarchiis, quae absolute cogunt, quod
 „ imperant, sed per solos actus hierarchicos; id est *NB. SVASIONE*
 „ *DIVINI VERBI ET SACRAMENTORVM ADMINISTRATIONE.*
 „ Idque omnem exsuperat admiratonem, dum homines nulla vi exter-
 „ na coactos, in vitae et sententiarum communionem vnanimiter libere
 „ conspirare videmus. Quod S. Lucas passim in Actis Apostolorum
 „ expressit voce *ὁμοθυμαδὸν*: quae cordis atque animorum vnitatem, id est,
 „ internum principium significat. Et in hoc ipso Ecclesiae Catholicae
 „ auctoritas vbique terrarum consistit, auctore Vicentio Lirinensi:
 „ *In ipsa Ecclesia Catholica magnopere curandum, ut id teneamus, quod vbique;*
 „ *quod ab omnibus creditum est: hoc est enim vere propriae Catholice, quod*
 „ *ipsa vis nominisque ratto declarat, quae omnia vere vniuersaliter comprehendit.*
 „ Et paulo post: Sanctorum communionem, quae est finis regiminis
 „ ecclesiae, nec absolute, nec monarchice cogi aut imperari posse sed
 „ *NB. SVAVITER ET LIBERE* communi et catholico consensu stabi-
 „ liri debere: ita vt hic semper meminisse debeamus huius regulae
 „ diuinae: *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* 2 Corinthicorum III. „

En, ERVDITISSIME CARDINALIS, felicem ecclesiae statum, quo
 hodie vere fruuntur nostrae ecclesiae, quem quidem *NB. CORDATI VIRI*

INTER VOS EXORTANT. Quamdiu scientia et cognitio florent, et quilibet iudicat, error non potest altas radices agere; ast simulac ignorantiae tempora incidunt et paucis despotica decidendi facultas conceditur, errores turmatim irruunt in ecclesiam. Si modo Gallis doctis permitteretur, secundum cognitionem suam religionem libere docere, mox manifestae fuerint meliores sententiae.

Discimus ex his bellis Gallicis, *manifestum usurpatorem esse Pontificem Romanum*. Tam clare ad oculum demonstrarunt scriptores Gallici, ecclesiae suae iura mirum in modum a Papa Romano violata esse. Haec omnia non aequo animo adspiciunt Evangelici: manifeste potius cognoscunt Romam semper fuisse, et manere etiam hodie iniustam potestatum iniquarum usurpatricem.

Et ex hac propositione per se fuit TERTIVM causae MOMENTVM, nimirum Evangelicos plane se non vnire posse cum Roma, quae semper tyrannidem exercet. Quot enim nobis blanditiae proponuntur? Quibus mediis duriores sententiae emolliuntur? Nuperrime Vindobonae decretum est, S. Scripturam profelytis ex nobis permittendam esse, immo ad invocationem sanctorum eos non cogendos, et quae plura sunt. Num fidere possumus his inuitationibus? Fac nos his promissionibus moueri, vt vnionem Vobiscum ingrediamur. Quis sponsor erit, nos vel posteros nostros non exagitari aliquando, vel sacramentorum denegatione, vel durioribus adhuc mediis, si absurdissima quaeque, quae vel hic vel ille insolens Archiepiscopus dioecesi, in qua nos essemus, obtrudere vellet nollemus credere. Num nullas forte Romani episcopi insidias vidit vlla vnquam aetas, quibus libertati ecclesiarum insidiatur; Fuerunt tempora in quibus utique multo maior fuit libertas ecclesiarum Germanicarum, quam Gallicarum. Sed qua via perditam est? Ipse respondeas, QVIRINE, et confitearis, tot machinas aulae Romanae iam vidisse Germaniam, vt nullam amplius fidem illi, qui in ea viuunt, Protestantes curiae Romanae habere queant. O si et catholici Germani animati eodem spiritu, quo tot iam cordati viri in Gallia feruntur, iura et priuilegia pristina reposcerent ac mascole contra Romam defenderent!

Quae iam geruntur in regno Poloniae florentissimo et potentissimo, quod tot alit viros nobiles et patriarum legum tenaces, TE etiam non fugient, vir Eminentissime. Quae tot illustrium virorum querelae de ecclesiasticis hominibus! Quam iustae, ob tot iniusta mala perpeffa et ab ecclesiasticis hominibus illata, querelae! Est adhuc quaedam

dam etiam ecclesiae Polonicae libertas, et suscitabit hoc forsan aeuo DEVS viros, qui et hanc vindicent. Sic jam in motu contra sedem Romanam conspicitur Gallia, Germania et Polonia, et regnat fermentatio non dissimilis illi, quam Saeculum XV. agitavit. Vtinam ista reformationem novam pareret in doctrina, vita et moribus, sicut illa!

En grauiissima momenta, ob quae Euangelici Vestram ecclesiam et Vestra molimina adspiciens exclamare debent: *Vestigia nos terrent*. Incurrunt in memoriam, quae Marcus de Vulfon de la puissance du Pape p. 114. seqq. ex Alberico et Guicciardino allegat: Albericus in legem: Bené à Zenone, n. 18. C. de quadr. praescript. Ceux, qui president à l'Eglise Romaine, ont par leur cauteleuse & subtile prudence diversifié leurs statuts selon la variété de temps, maintenant en exaltant l'Empire, maintenant l'abaissant peu à peu, de fois à fois. Mais à quelle fin, si non pour assubjettir & mettre peu à peu sous leurs pieds toutes choses celestes & terriennes & ainsi qu'ils appellent, spirituelles & temporelles. Guicciardinus Lib. IV. dicit: Les Papes estans montez à la puissance terrienne, laisserent petit à petit la memoire du salut des ames, & des commandemens de Dieu, & tournerent toutes leurs pensées aux grandeurs mondaines, sans plus user de l'autorité spirituelle, si non pour instrument de la temporelle; ressemblant plustost à Princes seculiers, que à Papes & Evêques. Des lors leurs soins & affaires commencerent d'être, non plus la sainteté de vie: non plus l'avancement de la religion: non plus le zele & la charité enuers le prochain: Mais les armes, mais les guerres contre les Chrétiens, faisant le service divin, & maniant les choses sacrées avec pensées & mains sanglantes. Ils commencerent d'amasser des thresors; à faire nouvelles loix: inventer nouveaux artifices, & dresser nouvelles embusches pour recueillir & attraper argent de toutes parts: d'user à ceste fin sans aucun respect, des armes spirituelles: vendre à ceste fin sans vergogne, les choses sacrées & les profaner. Haec et similia adspiciens dicit Ecclesia Lutherana: *vestigia me terrent*. Stupet ecclesia nostra, ingentem jam Galliae calamitatem adspiciens, causasque, ob quas totum Parlamentum Gallicanum relegari debuit, cognoscens, deplorandam miseriam tot christianorum dolet, ac simul magis magisque conuincitur, quam misera sit conscientiarum conditio, quae duras leges adhuc a Despota ecclesiastico (o merito inauditum in ecclesia Christi nomen!) sibi imponi patiuntur. Maxima vero inuadunt pectora nostra gaudia de felicitate nostra, nobis gratulamur, Deoque intensissimas agimus gratias, quod ab hoc tyrannico iugo liberati seruire illi

queamus in libertate filiorum Dei. Non enim melius, felicitatem nostram cognoscimus, quam dum aliorum infelicitatem adspicimus. Si unquam, Cardinalis Praestantissime, vlla spes fuisset, TE aliquando voti TVI compotem fieri posse, sane hi motus Gallici omnia TVA vana et irrita redderent consilia. Hodie numquam Euangelicos adduces, vt credant, ecclesiam Romanam esse amabilem illam sponfam Christi, quae pulchritudine sua homines alliciat. Numquam nostrae ecclesiae vnionem inibunt cum ecclesia, vbi conscientis sine ratione dominantur antistites, cum ecclesia, vbi pretiosissima gratiae dona, nimirum veneranda sacramenta, ex sola phantasia vnus vel alterius Episcopi denegantur piis animis; cum ecclesia, quae ipsa petulanter sane unitatem ecclesiae (si fas sit ita loqui) turbat, animasque quiete et placide Deo seruientes, in ipso mortis agone crudeliter vexat. Iustitiam causae Euangelicorum adhuc clarius hac ratione defendo. TV, EMINENTISSIME QVIRINE, quod miror, insignem aliquem virum excitat, vt partes archiepiscopi Parisiensis augeat. Ipse vero in hac epistola vteris verbis Valerii: *Vt modestia et reuerentia adhibita, dicentis, Cardinalem inuitare sibi licere arbitretur, Vicarium Christi libere monere, si quid in administratione ecclesiae fieri contra Decreta Conciliorum, aut etiam omitti animadversit.* Concedis ergo his ipsis CARDINALIS EMINENTISSIME, Pontificem Romanum aliquando Decreta Conciliorum transgredi posse, atque tunc reprehensione dignum esse: concedis ad placita Conciliorum obligatum esse. Concedis, quae olim scripsit idem Richerius a Perrochio aliusque taxatus, nimirum. „Concilium esse supra Papam: ecclesiam canone, non absoluta potestate, regi oportere; atque politicos „principes, tanquam iuris diuini naturalis et canonici vindices et ex- „cutores, auctoritate gladii in omnes ciues, ambitu et finibus reipublicae contentos, pollere; hocque iure et titulo Constantinum Magnum, atque alios imperatores christianos, velut communes episcopos et exterioris disciplinae assertores octo prima Concilia vniuersalia, „pro iuris diuini, naturalis et canonici vindiciis indixisse et congregasse. „Concedis ipse, vt breuibus dicam, concilium esse supra Papam. Cur ergo adpellantibus in Gallia Concilium non est permissum? Cur sacramenta denegantur illis, qui Pontificem contra Conciliorum decreta egisse condendunt, ac, vt res corrigatur, ad Concilium prouocant? Res non prius decisa est, quam apud iudicem superiorem tractata sit, ad quem adpellatum est. Et si non decisa est, iniuste ad executionem proceditur, et quidam ademptione thesauri pretiosissimi, cuius clerici non

non sunt domini, sed dispensatores. Cur vos persequimini viros egregios, manifestas veritates, contra quas ne hiscere quidem potestis, defendentes? In aurem nobis dicit verbum incomparabilis Richerius tot persecutiones a Perronio aliisque curialibus Romanis passus. Dicit: „Herde cum aliquando vnum ex episcopis, qui Cardinali Perronio „erat amicissimus, impensius rogarem, vt ab eodem Perronio im- „traret, quatenus ad libelli mei defensionem et probationem admitte- „rer, ille confestim arcanum consilium censorum referauit dixitque, „se propositionum libelli mei veritatem nequaquam in dubium voca- „re, sed ecclesiasticos multo magis ab vno et solo Papa pendere mal- „le, quam hic quotidie Parlamenta et Triumuiros regiones aduer- „sos, et contra ecclesiasticos postulantes habere: quod arcanum „consilium a multis saeculis in potestatum publicarum pestem graf- „fari certissimum est, adeo vt nullus Theologus aut ecclesiasticus de „regendis finibus vtriusque potestatis ex rei veritate scribere audeat, „quin male mulctetur. Sic videmus rationem, cur tantam poe- „nam subire debuerit Parlamentum Parisiense. Quae poenae nos ex- „spectarent, si vniti cum sede Romana omnia illius, quamuis iniqua, „postulata implere nolleremus! Num pacta, num promissa nos defenderent „contra eum, qui tot iniustarum vsurpationum conuictus est? Nulla ratione.

Audias porro aliam causae nostrae defensionem. Concedis, Pon- tificem posse contra Concilia peccare; hinc, si Pontifex potest contra Concilia peccare, iniuste damnatur ille, qui hoc asserit; iniuste etiam Pontifex colligit concilium, in quo non ecclesia, sed ipse solus, eius- que adulescentes loquuntur, quod tamen Tridenti factum est. En ma- nifestam iustitiam causae Euangelicorum. Nam, si is, quid credi de- beat, vnus imperat, qui errare et peccare potest: infelices sunt, qui huius imperio sunt subiecti; qui autem veritatis est confessor sincerus et fidelis, vi atque armis huius vnus iniquissimo conatu opprimitur. Quid vero nostrae ecclesiae? Auersae sunt ab hoc vno, non ab vnitate. Vnum illum respuunt, quia errauit, secundum illud, quod etiam Carolus V. rex Galliae p. 1306. Pontifici obiecit: *Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate et aliud. State et nolite iterum iugo seruitutis contineri*, quod ab eodem rege allegatur. Vnum illum auersantur no- stri, quia errorem anathematibus stabilire voluit; vnum illum fugi- unt oves Christi, quia vim coactionemque adhibuit, vt non argumen- tis, sed oppressione eas ad partes suas traheret, et quia hoc omne iniuste fecit. Qui canones transgreditur, taxandus est, multo magis qui

S. Scripturam negligit. Talis is est, quem tamquam haereticum hominem quilibet christianus vitare tenetur, Tit. III. 10. si etiam Pontifex sit. Et episcopus, qui hoc facit, deficit ab ecclesia. Cur non et episcopus Romanus deficere potest? qui defecit re vera. Episcopus, qui defecit, auulsus est ab vnitate, et qui cum illo sentiunt, cum eo segregantur a corpore Christi. Hinc reliqui redire debent ad sinum ecclesiae, et communionem cum illo soluere. Hinc apostolus iussit vitare haereticum hominem, ne hic ab vnitatem deficiens alios secum in perniciem trahat. Et Papa Romanus subiectus communi hominum fallibilitati ab ecclesia tamquam errans tractari debet, si actu in errorem incidisse deprehenditur. Concedis iam, O QVIRINE, errare posse episcopum Romanum, et canones iniuste transgredi. Hinc ego concludo, iuste agere ecclesiam illam, quae errorem hunc, qui quem deprehendit, libere detegit et emendationem petit. Concedis ipse, episcopum Romanum iniuste agentem moneri posse. Hinc sequitur monitores non esse puniendos, immo ego concludo, eum, qui monitoribus est asper, qui alios ad sui sequelam vi trahere vult, tyrannum esse, ac ergo obedientiam non mereri. Iniuste is agit, qui ingenue consentientibus vim infert, ac duris mediis errorem aliis vult obtrudere. Quae via his oppressis saluandi animam? Quod medium effugiendi ex his persecutionibus? Nullum aliud, nisi disruptio vinculorum et abiectio iugi. Et hoc est, quod nostri fecerunt. Num iniuste? Ipse non dices, O QVIRINE, si conscientiam libere loqui permittes.

Scio canonem a quibusdam Vestrum iactatum: *Sententia pastoris etiam iniusta tenenda est*; quem vero singulari libello olim iam excussit celeberrimus Academiae Parisiensis Cancellarius *Gersonius*. Quam iniquum hoc est postulat? Domina temporalia omnia, si mihi abiudicant sententia iniusta, amittere debeo, quando ratio status non aliter permittit. Num ego aeternae damnationi similiter me subiicere debeo, si postulat iniusta sententia, ne turbetur pax ecclesiastica? Si iniuste pastor cibos venenosos pro sanis declararet, num TV eius sententiam tenere oues iubere posses? Si medicus potum aliquem mortiferum pro sano et viuifico iniuste declararet, num aegrotus, vt sententiam iniuste latam sequeretur, posset obligari? Scio, quae porro ad demulcendos animos nostros a Vestris adferri solent. Inter *factum* et *ius* diversitas. In *facto* errare posse Pontificem conceditis: non semper, si *de fide* pronunciat. Rursus enim distinguitis inter sententiam Pontificis, quam

quam vt priuatus doctor profert, et inter eam, quam pronunciat, si tamquam Pontifex totam ecclesiam docet. Sed docuerunt nos Iansenianae controuersiae, quam lubrica haec sit veritatem cognoscendi via. Nouerunt prudentes Ianseniani, quum contra eos pronunciaretur, omnem causam ad quaestionem de facto deuoluere, et in hoc Pontificem (nam salua religione hoc poterant) erroris adcausare. Immo quum eos propius tangere vellet Pontifex *in sensu Iansenii* propositiones condemnans, etiam in hoc sefellerunt Pontificem, illum hunc sensum scire negantes. Et quum his obiiceretur, eodem pallio Lutherum et Caluinum vti potuisse, hoc non negarunt, potius quaesiuerunt, cur non fecerint. Audias celebrem Doctorem *Germain* hanc obiectionem adducentem et refellentem in *Tradition de l'Eglise Romaine sur la grace Tom. IV. pag. 211. seqq.* Adducit, quae iam disputata erant in hac celebri *juris et facti* distinctione tempore *Reginae matris in Gallia ANNAE AVSTRIACAE*, vbi haec verba occurrunt: C'est que, comme on dit, que l'on condamne toutes les erreurs, & les heresies, que les Papes ont condamnées dans les cinq propositions, mais que l'on ne se tient pas obligé de croire ni de foy divine, ni de foy humaine, que M. l'Evêque d'Ipres les ait enseignées, Luther & Calvin auroient pû dire de même, qu'ils condamnoient toutes les heresies, que les Papes & le Concile de Trente avoient condamnées comme étant leurs dogmes, mais qu'ils ne demeuroident point d'accord, qu'ils eussent enseigné ces dogmes, & qu'ils reconnoissoient au contraire, que l'Eglise Catholique avoit eu raison de les rejeter.

„Voilà ce, que Luther & Calvin auroient dû faire, pour imiter la
 „conduite, qu'on dit être pire, que ce qu'ils on fait. Mais y a-t'il
 „rien de plus contraire au bon sens que de pretendre qu'ils auroient
 „été par la plus pernicieux à l'Eglise? Car qu'en seroit-il arrivé? Le
 „plus grand mal, qu'on s'en puisse figurer est, que se departant de
 „leurs heresies, & embrassant tous les dogmes de la foy Catholique,
 „ils auroient pû eviter d'être condamnez comme heretiques, quoi-
 „qu'on les eut pû convaincre de mauvaïse foy en ce qu'ils auroient
 „nié les avoir jamais combatus. Et de là que s'en fût-il ensuivi, si
 „non que leur malheureuse secte, qui a damné tant de millions d'a-
 „mes, auroit été étouffée dans sa naissance; parce que ces Heresi-
 „ques acquiesçant à la condamnation de tous les dogmes contraires à
 „la foy, & soutenant seulement ne les avoir point enseignez, ils n'au-
 „roient

„ roient point eu de sectateurs de ces mechains dogmes , ni par confe-
 „ quent de successeurs engagez dans l'heresie. „ Dein pag. 220. seqq.
 legitur narratio : „ C'est ce, que nous voyons par l'instruction, que le
 „ tres-savant Pape Adrien VI. donna à François Cheregat son Nonce
 „ vers les Princes d'Allemagne. Car quoique Leon X. eût déjà con-
 „ damné grand nombre des propositions de Luther, & sous le nom de
 „ Luther; neanmoins Adrien. VI. consentit, qu'il fût reçu à se justifier
 „ quant au fait, c'est-à-dire, en montrant, qu'il n'avoit pas écrit ou prêché,
 „ ou enseigné les erreurs pour lesquelles Leon X. l'avoit condamné,
 „ pour vû qu'il convinst du droit, c'est-à-dire des dogmes Catholi-
 „ ques, tels qu'ils avoient esté definis par les Conciles generaux. Voi-
 „ cy les paroles de cette Instruction. Et certe fatemur Lutherò defen-
 „ sionem negari non debere in his, quae sunt facti, hoc est, vtrum
 „ dixerit nec ne, vtrum praedicauerit, vel scripserit, nec ne. Super
 „ diuino vero iure et materia Sacramentorum, standum auctoritati
 „ Sanctorum et Ecclesiae. Adde, quod fere omnia, in quibus Lu-
 „ therus ab aliis dissentit, sunt per diuersa Concilia prius reprobata.
 „ Non debet autem reuocari in dubium, quod per generalia Concilia
 „ et vniuersam Ecclesiam constat esse approbatum, tamquam fide te-
 „ nendum. „ Et pag. 221. dicitur: Heureux Luther, S'il avoit scu pro-
 „ fiter de la charité si tendre et éclairée de ce grand Pape. „ Sic ergo
 „ haec refractaria inobediencia adpellatur, quod non ex obliquo et
 „ per sophismata, sed directe et hoc iure suo nostrae ecclesiae vni epi-
 „ scopo seductori contradixerint, quasi molliter haberi deberet filius Ab-
 „ solon. Et obedientes filii adpellari cupiunt, qui speciem obedientiae
 „ adhuc praese ferre volunt, distinctionibus tamen vim potentiae con-
 „ scientis dominantis eludunt. Et quidnam praemium? Hi misere ve-
 „ xantur, illi verbo Dei puro et sacramentis secundum institutionem
 „ Christi libere fruuntur. Num ergo refractarii Evangelici, quod distin-
 „ ctione inter *ius* et *factum* non sint vti? Egregium commentum! Sic
 „ sinceritas inobediencia, et candor rebellio adpellabitur. Manifeste ergo
 „ deprehendes, EMINENTISSIME CARDINALIS, ea, quae a VOBIS
 „ disputantur nobisque proponuntur de necessitate et vtilitate capitis visi-
 „ bilis, de eius infallibilitate, et quae sunt reliqua, mere speculatiua esse
 „ tantum, nullius ponderis vel consequentiae. Aut enim pronuntiat
 „ inter vos Pontifex, aut non pronuntiat. Si non pronuntiat, cessat
 „ ea, quam nobis praedicatis, vtilitas. Si vero pronuntiat Pontifex,
 „ innumerae sunt iis, contra quos pronuntiat, elabendi viae. De veri-
 „ tate-

tate nimium conuicti manifeste erroris arguunt Pontificem; et hi aut ab illo excommunicantur, et sic in coetum peculiarem coire coguntur; aut ipsi secedunt ab eius communione. Et qui perseverant in communione Romana, aut quaestiones miras circa valorem decretorum Pontificalium excitant, aut distinctione inter ius et factum omnem obligationem Pontifici obediendi a se deuoluunt. Alii prouocant ad concilia, iisque, quia ad ea iurauerit Pontifex (vid. Richer. praefat.) sese tuentur. Et dum concilia opponuntur ex iure canonico (vid. Lanc. Tit. III. De eccles. constit. §. Alia vero) aiunt: „Quod si quando inter ea (concilia) discors sententia inueniatur, illius sententiae magis est tenenda, cuius antiquior et maior auctoritas.„ Et sane cuiuslibet maior illa auctoritas videbitur, quae sententiam tradit, quam ipse sequitur. Si antiquitas obiicitur, in promptu est responsio: (vid. Lanc. Tit. II. De iure diuino §. Haec tamen) „si quid autem (consuetudinis) contra fidem catholicam usurpare dignoscitur, non tam consuetudo, quam vetustas erroris est adpellanda.„ Consideres ipse, EMINENTISSIME CARDINALIS, quam lubrica sint religionis VESTRAE fundamenta, vbique debilia, nusquam firma. Hinc itaque, simulac iis inniti volunt VESTRI, acerrima illa oriuntur certamina immortales inimicitiae, laesiones pacis publicae, regnorum imperiorumque fermentationes, inobedientiae ciuium, principum inquietudines: Haec omnia egregia VESTRA producant dictamina. Nonne sic multo maiori incertitudini implicatur fides, quam si omni capite visibile carentes, eam in *solum verbum Dei scriptum* resoluimus, summam eamque diuinam certitudinem producents. Voluas animo TVO, EMINENTISSIME QVIRINE, lubricam istam hominis vbique fallibilis auctoritatem, et miserum ecclesiae TVAE statum viuide TIBI repraesentare, et vos ipsi enim docetis, quod licet diuinarum scripturarum interpretes *scientia* Pontifices interdum antecellant, quia tamen *statuendi potestate* destituuntur, in scripturis quidem exprimendis quandoque illis praepontantur, in causis vero definiendis secundum post eos locum habere mereantur. Aliud est enim, actis causis terminum imponere, aliud scripturas diligenter interpretari, cum in negotiis definiendis non solum necessaria sit scientia, verum etiam potestas. (vid. Lancel. Tit. III. de eccles. constit. §. Alia sane est etc.) Dolenda sane VESTRAE ecclesiae facies. Quam mira, quam perniciose haec iudicis temporalis cum doctore ecclesiae confusio! Ast veritas aeterna est, ac perpetua, nul-

lius effato mutanda. Fac, pronunciare velle aliquem, in triangulo in posterum tres angulos aequales futuros tribus rectis. Num capropter fient? Vides ergo auctoritatem nihil proficere ad veritatis valorem. Omnia redeunt ad cognitionem; et in hac plures Pontifice praestare posse conceditis. Sic tricus contradictionibusque VESTRA implicata sunt dogmata fere omnia. Sic certamina et rixae abesse nequeunt, vbi deest solidum decidendi fundamentum. Age, EMINENTISSIME EPISCOPÉ, adduc vnica provinciam ex nostris, in qua ista vel similia mala vnquam religio nostra produxerit, quot vel per annum iam vexant regnum Gallicanum. O terque quaterque beatum coetum eorum, qui Augustanam confessionem profitentur. Colunt Deum et Christum suum in libertate Christiana, conscientiae non vexantur, et veritatem puram illibatamque conseruant.

Non est eadem Gallicanarum ecclesiarum felicitas. Quot damna ipsis Roma intulit? Quot artificiis vsa est, vt ipsis adimeret caram et praestantem libertatem? Quot iniustas iniurias a sede Romana passa est incluta natio Gallicana? Ex his patet *quartum* discursus mei *momentum*, *novitatem Papismi* ex his controuersis elucere. Libertatum imminutionem adspicientes ad primas rerum origines adscendimus, in quibus libertas adhuc vixit et tandem incidimus in periodos, in quibus Papae in Gallia nulla fuit potestas. Quomodo TE fugere posset, INSIGNIS QVIRINE, olim in nulla orbis parte agnita fuisse illa principia, quae hodie defendit Theologia Italica. Profluxerunt tales sententiae plerumque ex principiis *Hildebrandinis*, ac per multa saecula summa et infima in pluribus regnis vexarunt. Nam forte sua non contentus episcopus Romanus paulatim extendere fimbrias coepit. Quem fugiunt illi seditiosi aduersus Imperatores Graecorum Romani episcopi conatus? Quem fugiunt tristitia illa post imperium ad Francos translatum et dein cum Germanico connexum, in Imperatores Germanicos molimina? Sistere gradum paulisper debuit Roma schismate Saecul. XIV. et XV. exorto, quo quidem opportuna principibus saecularibus ad recuperandu iura sua offerebatur occasio. Vsi sunt aliquatenus iure suo in celebrandis concilio, Pisano, Constantiensi et Basileensi. Spes adfuit reformationis in capite et membris, et omnia Europae regna fere erant in motu. Sed Germaniam notis laqueis irretiuit Pontifex, quum *concordata nationis Germanicae* componerentur, ex quibus durissimum

num seruitutis iugum cervicibus Germanorum est impositum. Flebilis patriae meae haec erat fortuna, quod fortissimi concilii Basileensis defensores, dein honoribus et auro corrupti, ad partes Papae transirent, ipsique libertatem et patriam, Caesarem et Imperium foedo crimine venderent.

Fortius se defendunt Galli, et ex illa constantia animi, qua secundum lineam concilii Basiliensis libertatis fundamenta posuerunt, ista, qua hodie adhuc fruitur Gallia, ortum trahit *libertas ecclesiae Gallicanae*. Quod iam A. 1268. fecerat Ludouicus IX. Francorum rex, *Pragmaticam Sanctionem* fanciens, id imitatus est paterno adfectu erga suos, Carolus VII. secundum concilii Basileensis ductum similem *sanctionem pragmaticam* A. 1438. promulgans. Continet illa articulos disciplinae, et regiminis ecclesiastici Saec. XV. in synodo Bitunienſi formatos, plerumque ex ipsis concilii Basileensis decretis desumptos, atque a dicto Rege Galliae Carolo VII. eiusque consilio sollempnissime approbatos, eodem concilio Basileensi conuiſcente atque indulgente. Limites haec Sanctio posuit ambitioni et auaritia Romanorum Pontificum. Verum quot artes excogitatae? quot machinae adhibitae? ut inclytam nationem Gallicanam praestantissimo hoc libertatis thesauro priuarent.

„Hercle, quamdiu (loquitur Richerius Histor. concil. general. Tom. IV. pag. 5.) Carolus VII. regnauit in Galliis, Pragmatica Sanctio, hoc est, decreta Basileensis concilii viginti aut circiter annorum lapsu, firmas egerunt radices in Franciae regno, Curia Romana id grauiter admodum ferente, atque opportunitatem illam abrogandi vndequaue aucupante. Etenim cum Romani Pontifices se nihil a Carolo VII. consequi posse cernerent, omnem industriam suam in Ludouico, Caroli filio, alliciendo impenderunt: cuius confessorem Ioannem Galium Nicolaus V. Cardinalem cooptauit, ut auctor est Ciaconius: Deinde Pius II. huic operi extremam imposuit manum. Qui quidem, cum esset priuatus, nec dum curiae Romanae artes et studia nosset (ut ipse in litteris retractionis actorum Synodi Basileensis a se scriptorum testificatur) strenue quidem pro veritate et necessitate reformandae ecclesiae pugnavit: sed postquam ex Aenea Syluio et simplici Canonico Tridentino, primum Turgestinus, deinde Senensis episcopus a Nicolao V. designatus, et aliquanto post anno „MCCCCLVI. creatus est Cardinalis a Calixto III. totus quidem in

„studium oppugnandae atque inuoluendae veritatis, quam pauper et
 „priuatus defenderat et enucleauerat, incubuit. Ad haec autem dum
 „attendo, mihi quidem faciem diffidiorum ciuiliū intueri videor:
 „quibus bacchantibus, partium duces prece atque pretio homines,
 „quos sibi infestos esse existimant, ambitiose mercantur atque redi-
 „munt, Quae potissima est ecclesiae gubernandae ratio hodierna,
 „quam homines curiales ad typum regiminis temporalis inuexerunt:
 „sicque ecclesiam et religionem factiosis partium studiis altissime com-
 „pleuerunt. „Aeneas Syluius mortuo Calixto III. anno 1458. Pon-
 „tifex electus et Pius II. dictus „summam industriam (vid. Richer. pag.
 „35.) prudentiam caeterasque animi dotes, quibus pollebat, toto
 „tempore sui Pontificatus impendit, partim in bello Turcico concili-
 „ando: partim in memoria decretorum Synodi Basileensis et Pragma-
 „ticae Sanctionis vbique terrarum obliteranda. „Quam inimica sunt
 verba, quae Syluius postea Pius II. partim in Cardinalatu, partim in
 Papatu contra Pragmaticam pupillam illam Galliae euomuit! Quam dura
 decretalis: *Execrabilis et inauditus* Mantuae publicata! quam imperiosa in
 Conuentu Moguntinensi A. 1460. adlocutio? Adpellauit Pragmaticum
 Palladium illud Galliae, adpellauit, inquam, maculam et rugam eccle-
 siae, ac allusionem ad Lev. XXI. *Ne Pontifex ad mortuum ingrediatur*, fe-
 cit, seque a regis et regni communione velle abstinere ostendit, de
 quibus inceptis Pontificis vt prouocaret ad generale concilium et actum
 appellationis instrueret, Magistro Ioanni Dauuet, Procuratori suo ge-
 nerali Curiae Parlamenti, rex Carolus imperauit: ex qua re conspi-
 cuum redditur, curiam Romanam tanto impensius laborasse, vt anti-
 quaretur. Sanctio Pragmatica, quanto maiori opere certabant Galli, vt
 facta tecta retineretur, et simul exinde elucet immortalis Caroli VII.
 laudabile studium, quo nullis pepercit sumptibus et laboribus, vt eccle-
 sia sub Eugenio IV. et Nicolao V. pace frueretur. O si hodie Galli in
 imitationem maiorum suorum raperentur, ac eodem feruore, quo
 tot praestantissimi reges, tot incliti principes, tot eruditissimi viri vsi
 sunt, iura sua defenderent! Adspicite Galli exempla maiorum! conser-
 uate gloriam gentis! libertatem et iura defendite! obliterata quidem
 est Pragmatica Sanctio, non tamen plane omnis libertas Galliae deleta.
 Ludouicus XI. Caroli filius sibi persuaderi passus est, vt retractaret
 Pragmaticam, immo ipsum autographum Pontifici mitteret abolendum.
 Sed resisterunt tot viri cordati heroico spiritu animati, proceres pur-
 purati

purati, ipsum Parlamentum Galliae, ex abrogatione Pragmaticae necessario oriri ordinis ecclesiastici confusionem, ruinam subditorum, expilationem regni, ac denique desolationem ecclesiarum, solide docentes. Quae preces, seducente regem Paulo II. hunc maximum principem flectere non potuerunt. Reddidit auctoritatem Pragmaticae Carolus VIII. quamvis non sine ingentibus Romae moliminibus, quae quidem excitare viderunt maiores nostri Sixtum IV. Innocentium VIII. atque Alexandrum VI. Tandem venit immortalis ille heros, et immotus defensor subditorum et regni sui, non satis laudandus Ludovicus XII. Is animo imperterrito certamen iniit cum arrogante illo et pertinaci Iulio II. iungente dein studia sua Maximiliano Imperatore Romanorum; et sane infaustus fuisset exitus rerum Iulii II. nisi citius diem supremum obiisset, ac Leoni X. res illas corrigendas reliquisset, quas ipse desperatas fere reddiderat. Placent, quae de his contentionibus inter Galliam et Romam iudicat scriptor quidem non incelebris. Auctorum, inquit, Sanctionis illius intentio erat, antiquam conservare disciplinam, quam ecclesia Gallicana ex canonibus primorum conciliorum adsumerat; Curia autem Romana, quae ab aliquo tempore ad se rapuerat potestatem dirigendi hanc disciplinam, substituendo decreta Pontificum canonibus, pati non postuit, ut limitarent Galli usum huius iurisdictionis, satis absolutae in plerisque statibus ceteris Europae, respexitque istam constitutionem tamquam opus fabricatum in schismate, ac destinatum ad praepediendam Monarchiam Romani Pontificis. (Conf. Varillas Hist. de Fr. Tom. I. pag. 89. seqq.) Ast tandem aduenit fatalis illa in florentissimo regno Galliae periodus. Abrogata est Pragmatica, et cum illa abrogati canones priorum conciliorum (ad quorum conservationem olim iuramento adstrictus fuit Pontifex. vid. Richer. praef.) abrogata vetus disciplina, et subintrodacta nova potestas Transalpini episcopi, et Gallis iura pretiosissima ademta. Successor Iulii II. Leo X. cuius quidem non gratam conservat Germania Evangelica memoriam, Leo X. cuius temeritas in causis definiendis, et insatiabilis cupido in pecuniis colligendis, quam nutriebat Cardinalis Puccius, maximam fere Germaniae partem, et tot florentissima Europae regna a sede Romana alienauit, is Leo X. adquisiuit Gallos. Cardinalis ille Puccius ad partes suas traxit Antonium Pratensem, Cancellarium Galliae, qui regem Franciscum I. dominum suum seduxit, ut abrogatae Pragmaticae aliud *Concordatum* substitui pateretur,

teretur a. 1515. O damnum Galliae ineffabile! Addam aliorum potius, quam mea de hoc Concordato iudicia. De pessima Cancellarii intentione quidam: Cancellarius, inquit, in animo tunc habebat Archiepiscopatum Senonensem et Abbatiam S. Benedicti ad Ligerim, quae et postea obtinuit, idque moliebatur, ut Domino suo facultatem acquireret per collata beneficia remunerandi officia clientum. Puccius autem de eo praecipue sollicitus erat, ut liberaret Aulam Romanam metu, ne et aliae nationes christianae ad exemplum Galliae huiusmodi constitutionibus potestatem Papae limitarent; praeterquam quod commercium ordinarium instituere voluit inter Galliam et Romam, in quo loco plumbi et membranae exiguae multa ad se talenta Romam pertrahere haec posset. (Conf. Varillas. Hist. c. p. 93.) Narrans hanc rem sub exitum dicit Daniel Hist. de Franc. Tom. III. pag. 49. Mais enfin la puissance Royale & la puissance Pontificale etant d'accord sur ce point, & l'une & l'autre y trouvant son avantage, le Concordat a prevalu & les choses sont demeurées en l'état, ou nous les voyons aujourd'hui. Mezeræus sic Tom. VIII. pag. 694. seqq. loquitur: Pactum id revera quidem auxit reditus Paparum, sed multorum opinione valde simul obscuravit eorum sanctitatem. Et sane permutatio haec fuit sat singularis et paradoxa; Papa, cuius spiritualis est potestas, temporalia sibi vindicavit, et principi profano tradidit spiritualia. Hinc doctissimorum et prudentissimorum praesulum aliquis professus est, annatas ex parte Pontificum veram fore Simoniam, nisi reges ius in temporalia ista iisdem resignassent. Doctis enim iudicandum relinquo, annon electiones sint iuris diuini, atque adeo an aboleri potuerint? Vir quidam maxime pius de hoc negotio agens haec narrat: „Grauissimae protestatio
 „nes Parlamenti Parisiensis latissime deductae ap. Varill. l. c. leguntur,
 „quibus tamen rationes aulicae, pro more, praevaluerunt, cogente
 „iteratis vicibus Senatum rege, ut archiuis solemniter inferret Con-
 „cordatum, in quo ab eo tempore in hunc usque diem reges Gal-
 „liae, et Pontifices mirifice triumpharunt, totamque ecclesiam illam
 „cum iuribus et redditibus illius inter se diuiserunt, cum cordolio
 „omnium bonorum, qui iam tum praeuiderunt Lernam malorum in-
 „de propullulaturam.„ Et tandem: „Vnicum illud addo, patere ex
 „hoc exemplo summam iniustitiam et leuitatem Romanorum Pontifi-
 „cum, qui sponte sua, et ex mero carnalis commodi studio obtule-
 „runt et concesserunt regibus Galliae ius nominandi ad beneficia ec-
 „cle-

„clastica, quod tanto cum fastu, violentia et pertinacia in saeculis
 „prioribus eripuerunt Germanis Imperatoribus sub nominis diuini prae-
 „textu. Quis amplius credat, hos homines DEI causa egisse, aut
 „agere, quod faciunt in hoc negotio?„ (vid. Weismanni Histor. ec-
 „clesiast. pag. 68.) Curae cordique TIBI, habeas, *Eminentissime Car-*
dinalis, hanc miseram Gallorum fortunam, nec consiliis adiuues eos,
 qui magis deprimere volunt satis iam oppressos, et tot conscientiarum
 calamitatibus adfectos. Succurras potius ad extinguendum hoc incen-
 dium, succurras, ut reddantur iura, reddantur non privilegia, sed
 proprietates Galliae, carissima pignora, ut restituuntur ea, quae ini-
 ste ademta sunt, ut conscientiae liberentur ab insupportabili tyrannide.
 Iam satis malorum vexationumque Romanarum experta est Gallia.
 Quamvis enim dum concilium Tridentinum introduci in Galliam pro-
 hiberetur, aliqua scintilla libertatis ecclesiae emittitur, tamen cum foe-
 dus illud celebre, *Liga* dictum, iniretur, huius participes, quamvis
 Galli, ipsi tamen iuribus patriae suae fuerunt inimici intensissimi. Et
 horum sub Ludouici XIII. minorennitate artes effecerunt, ut per to-
 tam fere Galliam tunc regnaret Theologia Italica. Immo quum Aduo-
 catus Generalis in conciliis Blesensibus plura contra receptionem con-
 ciliū Tridentini ex iuribus et libertate Gallicana desumpta proponeret,
 archiepiscopus Lugdunensis, *Ligista* furiosus, ipsi respondit: praeten-
 sas illas libertates ecclesiae Gallicanae non esse, nisi figmenta ingenii
 humani, quod has chimaeras excogitauerit ad conuellendam S. Sedis
 auctoritatem, a nemine adoptatas, nisi ab hominibus periculosas opi-
 niones fouentibus circa religionem, speciosoque praetextu zeli sui pro
 republica errores suos velare conantibus. Eheu, quam temeraria ver-
 ba! Publica dein cathedra publicauit in sinu Galliae propositiones liber-
 tati ecclesiasticae inimicas. A. 1611. Dominici in publica disputatio-
 ne, Pontificem errare non posse, ipsum esse supra concilium etc. ad-
 ferere non erubuerunt. Quam doctrinam utpote Theologiae Sorbo-
 nicae, decretis Synodorum etc. aduersam, cuius sententia contraria ve-
 lut de Fide huc usque ab ecclesia Gallicana erat propugnata, valde im-
 pugnarunt Gallicani Proceres. Calamo adgressus est eam Syndicus Fa-
 cultatis Theologicae Parisiensis, Edmundus Richerius. Ast ita compo-
 suit hos fluctus Cardinalis Perronius et Nuntius Papalis in Gallia, ut in-
 gens periculum ipse incurreret Richerius a Syndicatu ea propter deposi-
 tus. Ista fuerunt in Gallia virorum cordatorum, et de iuribus et salute
 regni

regni meritorum praemia. Illuxit egregia spes restituendae aliquando libertatis in variis Ludouici XIV. cum Roma controuerſis, a. 1662. 1679. 1687. Ast quid iuuat tot iam commemorare acta. Hodie oppressa est Gallia, gemitque sub iugo Italico. Impatientia autem hodierna Gallorum satis superque ostendit *nouitatem Papismi*. Si enim usurpationes sunt, vnde ortae? Quodnam usurpandi fundamentum? Quo altius ascendimus, eo minor est potestas Romana, et tandem nulla. Si librum scriberem, omnia haec clarius deducere possem. Sed TEcum loquor, ecclesiae Romanae CARDINALIS EMINENTISSIME, cum viro purpurato, qui omnia ista me melius perspectiusque habet cognita. Quare litteras ad TE dans, sine multis verborum ambagibus pro rei veritate ecclesiae nostrae sententiam exponere volui, quam sentiunt ista pensitantes. Si quae dura scripta sunt, optarem mollius ea explicari potuisse: sed vt perspiceres internum religionis nostrae statum, sine fūco me TEcum loqui oportuit. Finio hanc epistolam, satis contentus, me breuem probationem harum quatuor propositionum, 1) quod regimen monarchicum in religione schismata et dissidia excitet; 2) quod Roma semper dissensionum et turbarum mater fuerit; immo iniquissimarum potestatum usurpatrix iniquissima: 3) quod Euangelicum Roma plane se vnire non possint, et denique 4) quod nouitas Papismi iam manifesta sit, adhuc adducere, et ex praesenti motu Gallicano deducere potuisse. Sum vt in litteris.

